

Ole Rand Jørgensen. Bearbejdet af Peder Dam og Morten Stenak

Laust Jensen – en engmester i 1800-tallet

Beskrivelsen af Lausts levned er både historisk interessant og til tider ganske underholdende. Den er en sjælden beretning fra drænings- og engvandingsmesteren Laust, der på flere måde er en god repræsentant for 1800-tallets innovative og fremadstræbende bønder. Underholdningsmomentet ligger blandt andet i Laust' underspillede humor og hans forsøg på at finde en kone – helst en kone med gård eller penge. På nogle områder har Laust meget tilfælles med den moderne landmand samtidig med, at historien på andre områder viser, hvor anderledes landmandens liv kunne være for kun godt hundrede år siden.

Om levnedsbekrivelsen

Denne artikel er en sammenfattende levnedsbekrivelse, som Laust Christian Jensen (1841-1921) har skrevet omkring 1888 – dette år kan udledes flere steder i teksten, men da der ikke er noget egentligt årstal angivet, kan levnedsbekrivelsen være nedskrevet over en længere periode. Vi kan også udlede af teksten, at han har haft ældre dagbøger, med små notiser for hver dag, liggende ved siden af sig til hjælp, mens han skrev. Men størstedelen af teksten bygger på hans egen hukommelse. Hvad, der har fået ham til at nedfatte denne levnedsbekrivelse, er uvist. Men den er skrevet, da han var ca. 47 år – og dermed et godt stykke tid efter, at hans omflakkede tid som ung dræn- og engmester var overstået, og efter at han havde slået sig ned, fået familie og overtaget en middelstor gård, Torndal i Veggerby Sogn syd for Nibe. Måske er levnedsbekrivelsen udtryk for en refleksion over hans mange oplevelser og erfaringer, ikke mindst som engmester, efter at hans liv var kommet i faste rammer?

Levnedsbekrivelsen er fundet og transkriberet af Ole Rand Jørgensen, hvis bedstemor var bror til Laust. Laust var altså Oles grandonkel. Da Ole i forbindelse med slægtsstudier erfarede, at Torndal, Laust's gård, stadig var i slægtens eje – hvilket den dog ophørte med at være i august 1998 – tog han kontakt med den daværende ejer Niels Binderup, oldebarn af Laust. Niels Binderup fortalte, at Laust havde efterladt sig en del skriftligt materiale om sit eget liv, gårdens historie, afskrift af forskellige dokumenter og to bind dagbogsnotater. Alt dette syntes i mange år at have været glemt efter, at det var havnet hos en anden gren af familien. Her havde nogle børn fundet det frem, leget med det, tegnet i det og endda revet sider ud. Senere tog Niels' far, Christian, papirerne tilbage til Torndal. I de to bind dagbøger er der en linje for hver dag i 35 år fra 1886 til 1920 om vejret, om arbejdet på gården, eventuelt et par ord om familien, dødsfald, sygdom og fødsler og om virke udadtil i samfundet. Nogle steder i det ene bind er

Fig. 1: Laust Christian Jensen (1841-1921). Fotografiet er på lokalarkivet angivet til at være taget ca. 1905. Foto: Lokalhistorisk Arkiv Støvring.

der revet sider ud, andre sider rummer barnetegninger og i det hele taget er materialet lidt mishandlet. I alt ses dog ca. 12.000 indførsler indtil 14 dage før hans pludselig død nytårsnat 1920-21.

Ole Rand Jørgensen har haft disse sager til låns og afskrevet disse fra gotisk håndskrift. Både Ole og redaktionen har rettet en række stavfejl og korrigeret nogle sætninger syntaktisk, men det jyske præg i stilen er så vidt muligt bevaret. Udeladelser i teksten er vist med [...]. Forord, efterskrift og kort er udarbejdet af redaktionen.

Laust Jensens erindringer

I Lille Ajstrup i Gundersted Sogn og Års Herred er jeg født den 14. maj 1841 på den gård, som nu beboes af Chresten Poulsen, men som dengang lå lidt nord for Skriversgården. Den nedbrændte 1844 og blev derpå udflyttet og opbygget 1845 på den plads, hvor den nu ligger. Min fader, Jens Nielsen, var født i Bromark i Farstrup sogn den 15. februar 1800. Hans fader eller min bedstefader Niels Jacobsen var født i Brøndum ved Løgstør i marts måned 1763. Den egentlige dato vidste han ikke. Han døde i Lille Ajstrup hos mine forældre om vinteren noget efter jul 1850 næsten 87 år gammel. Min fader døde samme

sted den 24. juni 1865. Min moder Maren Johannesdatter var ligeledes født i Bromark den 6. juni 1808, og hun døde i Lille Ajstrup 3. december 1867.

Vi var otte søskende, hvoraf to er døde. Jeg var den femte i flokken. Fra mit barndomshjem står der mig meget nu i erindring. Således som når jeg oftest fulgtes med min ældre søster, når hun vogtede får ude på heden. Dengang troede jeg ikke, at verden var større end den omkreds, som jeg kunne se. Jeg forestillede mig, at den blå hvælving derover var himlen, og når jeg spurgte min søster, om Gud var bag den blå hvælving, så fortalte hun, at der boede Vorherre med sine engle, og der kom vi hen, når vi døde, og så skulle englene lege med os. Jeg spurgte hende om, også fader og moder og alle de andre søskende kom derop, og hun sagde, at der kom alle mennesker op, som skikkede sig vel og ikke bandede, løj eller gjorde andet slemt. Dem, der gjorde sådanne ting, de kom til Helvede, og det forestillede hun sig som en stor ovn, hvori der brændte bestandigt, og der boede en, som kaldtes djævelen, og han kunne høre og se alt, hvad vi gjorde.

Ja, jeg kan også mindes engang, hvor naboen, som var sognefoged, kom. Min mor og jeg tillige med et par mindre børn var ene hjemme. Han gik hen til min mors seng og tog fat i overdynen og så på den, og så sagde han noget til en anden fremmed mand, der stod ved siden af. Da de så var gået, gav min mor sig til at græde. Jeg forstod ikke dengang, hvad dette betød, men fik senere at vide, at kongens skat skulle betales. Og der var ingen penge dertil, for det var små tider. Mine forældre havde købt gården nogle år forinden og havde lidt at tage imod den med. Dette barndomsminde om sognefogeden kommer jeg stadig frem for mig, når jeg nu som sognefoged skal ud i den slags forretninger. Jeg kan ligeledes huske, at min fader sagde, at skatten var 17 rigsdaler, og der blev solgt en plag, som kostede 18 rigsdaler.

Det vil måske blive modsagt af læseren, at jeg skulle kunne huske sådanne ting fra mine tredje, fjerde og femte år, men sandt er det dog alligevel. Thi jeg kan tydeligt huske gården, før den brændte og blev udflyttet. Således hvor kreaturerne stod. Inden for døren stod en stud, vi kaldte *heksen*. Og at svinene stod tøjret på ageren, og at gården blev nedbrudt og flyttet. En ældre bror har senere fortalt mig, at vi undertiden led af mangel på føde og klæder, men det kan jeg ikke mindes, eller måske forstod jeg det ikke; men det er nu også lige meget. Jeg elskede højt mit fattige hjem, og jeg kan mindes, at min fader altid var så god imod os, og vi forlod alle hjemme friske og sunde. [...]

Hyrdedreng 1850-1856

Og i mit ottende år kom jeg ud at tjene i den sydvestligste gård i Borup. Manden hed Niels Sørensen, som vi i daglig tale kaldte *Lønneniels*, og der var jeg i to år som fårehyrde. Jeg kan godt huske aftenen min fader fulgte mig i

tjenesten. Jeg fik en eneste skilling i rejsepenge, og rejsetøjet havde jeg det meste af på kroppen. Jeg havde dengang fået mig en hue, som min mindste søster havde syet til mig, thi den slags beklædning kendte vi kun lidt til hjemme. Trøje havde jeg ingen af, men så lovede folkene til gården, jeg kom til, at jeg nok skulle få en, når jeg skulle ud med fårene, og så fik jeg bare en undertrøje af manden, hvor ærmerne var godt og vel en halv alen for lange, og med den kunne jeg herligt passe fårene og vandre med dem ude på den store hede vest for Borup. Men i øvrigt nød jeg en god forplejning. Jeg kunne ikke nær spise det, jeg kunne få.

Jeg medbragte ligeledes min katekismus. Min mor havde lært mig bogstaverne og at stave nogenlunde, men jeg var ikke god til det og blev det aldrig. Vistnok af den grund, at jeg tidligt kunne meget udenad, da jeg hørte meget hos mine ældre søskende. Jeg kunne dengang flere salmer og noget i læsebogen uden at kende bogstaverne og stave dem sammen. I mit niende år kom jeg enkelte dage i skole, som dengang lå i Borup, men det blev stadig til mit fortræd, at jeg ville læse udenad, uden at jeg kunne læse indenad, og der vankede undertiden hårde ord fra degnen. Jeg fik en tavle, hvorpå degnen selv skrev store bogstaver ned ad den ene side. Jeg så jo først på dem en tid, og så begyndte jeg derpå at skrive. Men Herregud, hvilke tegninger det blev til! Jeg synes, det står for mig endnu. Men det blev dog med tiden lidt bedre.

Fra 1851 kom jeg til at tjene hos Jens Peter Andersen i Brusgård, en enlig gård, som ligger lidt vesten for Gunderstedgård. Om vinteren vogtede jeg fårene, som gik ude hele vinteren og om sommeren ungvæget, men jeg kom aldrig i skole, og bogen så jeg sjældent. Der var ingen, der brød sig derom. Derefter i 1852 kom jeg i tjeneste hos Niels Skiver i Lille Ajstrup og forblev der i fem år, og i disse år gik jeg i skole om vinteren, men jeg blev stadig holdt til bogen hjemme og fik desuden også lidt undervisning i regning og skrivning. Manden var sognefoged og var en oplyst mand, der havde mange bøger, som jeg kunne få af, og skrift så jeg jo dagligt, ligesom jeg de sidste år, jeg var der, blev regnet for hans medhjælper. Brevene dengang, som besørgedes med sognebud, gav mig derved noget at løbe efter, og tillige var der andre bud til Nibe eller Løgstør. Jeg kan huske, at jeg engang i et strengt snefog gik til Nibe efter kringler for 16 skilling og til Løgstør efter en skudsmålsbog. Der hjalp ingen kære mor. Han var jo på nogen måde en streng mand; han skældte sjældent ud på nogen, men der behøvedes ikke en stor forseelse til for at få en over nakken. Han havde flere børn, som alle var yngre end jeg, skønt han var over de 60 år. Men jeg har aldrig skønnet, at han gjorde nogen forskel på os. Når han kom fra købstaden, havde han altid et stort kræmmerhus fuldt af rosiner. Jeg fik min del. Samme mængde som deres egne børn. Mine klæder fik jeg ligeså. Gjorde vi i fællesskab nogen skarnsstreger, blev der ikke taget hensyn til, at

jeg var den største og tillige fremmed. Det bemærkes her, at de to største var drenge og den ældre lidt yngre end jeg. Jeg glemmer aldrig denne gode mand. Hans opdragelsesmåde fik en stor indflydelse på min handel ogandel i livet. Jeg blev konfirmeret søndagen den 28. marts 1856 i Ejdrup Kirke. Jeg gik til Blærepræsten, fordi det var meget nærmere.

Jeg ville gerne være blevet hos disse gode folk i længere tid, men han brugte ingen drenge til arbejdet, og jeg tror også, at jeg var kommet til at stå for højt for manden. Skønt han bestandigt havde fire voksne karle, mærkede jeg næppe nogensinde, at jeg var dem i vejen; men det sidste år, jeg var der, havde de en pige, der var så slem til at sladre om mig. Når jeg var hjemme, var min bestilling mest at hjælpe til med den indvendige gerning. Vi havde tyve køer og kun en kvie. Om morgenen, når pigen malkede, måtte jeg lave davren til folkene, bringe den ind til dem, feje i stuerne og give kalvene deres mælk, bringe vand og tørv ind og meget andet. Det kan nok være, at jeg også havde fejl, som jeg ikke selv kunne skønne på, men jeg følte også, at jeg mangan gang blev skyldt for uret, og jeg forsvarede mig sjældent, om også det var uret, det, jeg blev skyldt for. Og enden blev, at jeg søgte mig en anden plads til november 1856, og manden skrev i min skudsmålssbog, at han anbefalede mig på det bedste, hvor jeg fremtiden måtte søge min lykke. [...]

Skolegang

Det vil måske forundre læseren, at jeg ikke havde været mere i skole, siden jeg så godt som bestandigt havde været blandt gode folk. Men dem, der kendte skolevæsenet i sognet dengang, vil ikke forundres så meget. Gundersted Sogn udgør efter Both's beskrivelse¹ 5.264 tønder land. Der var en lille skole i den ene side af sognet med en *hjemmelavet* lærer og kun lidet skolemateriel. Jeg kan nemt opregne det: en halv snes håndbøger, nogen tabeller med bogstaver på og nogle blækhuse. Alt dette tilhørte skolen. Så havde han *Cramers Regnebog*,² som var hans egen, og af hvilken de fleste blade var løse. Men han holdt dem godt i orden alligevel. Skulle en af børnene komme til den, var det ikke til måde. Han fik straks at vide, at den havde kostet en speciedaler. Desuden havde han en såkaldt skriftlæsningsbog, som også var hans private ejendom. Den bestod af en del blade af en gammel fæsteprotokol med videre fra birkekontoret i Djørup, som hans daværende kone formodentlig havde medbragt derfra, da hun i flere år skal have tjent birkedommeren. Men de samme blade og skrifter var i grunden praktisk læsning og da tilmed godt skrevet, thi birkedommer Gjølrløv skrev med en nydelig skrift. Jeg har senere fundet og læst af hans skrevne dokumenter.

Degnen var for godt en snes år siden Kristen Erkildstrup i Hjeds. Derhen flyttede han i 1854 og tog sin afsked fra Borup Skole. Han havde med de små

indtægter, han der nød, samlet sig 1.000 rigsdaler, og for dem købte han et lille sted, som han senere overlod til sin datter imod at give ham ophold. Læseren vil måske sige, at sådan kan degnen ikke samle penge nu om stunder; men dertil skal jeg bemærke, at degnen var en flittig, arbejdsom og ualmindelig nøjsom mand; for resten efter den tid en meget dannet og flink mand. Men derimod hans kones nøjsomhed? Den strakte sig så vidt, at der blev sagt for sandt, at når hun skulle koge ærter, så tog hun en ært til hvert menneske, hun skulle koge til, og så kan læseren nok slutte, at flæsket blev noget i forhold dertil. Ja! Efter det, jeg kendte til hende, er jeg ikke utilbøjelig til at tro, at det var sandt.

Så efter Kristen Erkildstrups afgang fik vi en seminarist, som kom fra Hvidbjerg på Mors, men han blev kun et halvt års tid. Han kunne ikke finde sig i at være i denne hedeegn. Hans navn var Peder Krog. Han fik embede igen på Mors. Derefter kom Agerskov, som nu 1888 plejer embedet, og jeg tror, det var 1857 den nye skole blev opført ved Gundersted Kirke, som ligger lige omtrent midt i sognet. [...]

I tjeneste hos bønder 1856-1862

Så en af de første dage i november 1856 vandrede jeg med rejsetøjet over nakkens nordpå til en gård, som kaldes Bromark i den østlige del af Farstrup Sogn. Denne gård er opstået af to huse, der lå ved hinanden, og i hvilken mine forældre var født og nu beboedes af min moders morbror Ole Christensen Stenild. Der blev jeg i fire år. De var ældre folk og havde fem børn, hvoraf den ældste søn var købmand i Løgstør. De andre var hjemme; tre sønner og en datter. Den næstældste søn, den nuværende sognefoged i Sebber Sogn, Jens Olesen skulle forestille at stå for styret. Den næste Laust Olesen var smed og havde smedje ved gården. Den næste derefter, Niels Olesen, var et par år ældre end jeg. Datteren, den yngste, var 12 år. Så havde de pige der foruden. Jeg var stor dreng. Så vi var nok om bestillingen. Gården havde tre tønder hartkorn med en besætning af fem heste og 26-28 gode kreaturer. Hestene passede sønnerne, og kreaturerne passede jeg, og det kunne jeg have det godt med, thi de blev fodret med stråfoder og hør. Om sommeren passede jeg hestene og kørerne, og den anden dreng passede ungkvæget og fårene; ja, jeg gik da også lidt med til andet arbejde især om sommeren. Der var ikke nogen videre akkuratesse ved nogen ting, ej heller nogen rigtig kommando. Konen var den bedste kommandør, men de var nogle fredelige folk. Der var ikke ondt skabt i dem, men de gik helst ligesådan klædt både hellig- og søndag. De gamle klæder skulle bruges. Når jeg, som jeg var vant til fra min forrige plads, om søndagen ville pynte mig lidt, det vil sige tage mit helligdagstøj på, så sagde gamle Ole gerne, at sådanne klæder kunne en forvalter gå i kirke i. Han bestilte ellers ikke noget om dagen

udover at *bappe* på en gammel pibe, men mod aften kom han gerne ud og forestillede at hjælpe til. Jeg troede mest, at det var for, at vi ikke skulle gøre os for tidligt færdigt. At se en lygte ude i stald eller lade var noget sjældent, skønt der var tarvelig belysning i husene. Men det gik også godt alligevel, thi vanen er meget. Når der blev omtalt, at et eller andet sted brugte de lys og varme i to stuer, blev det kaldt overdådighed. Tænk engang! Om disse folk skulle have set nogen, som havde et lys på komfuret, et andet på køkkenbordet og en person derimellem med et i hånden foruden, hvad der ellers brændte i stuen – de ville vist have sagt: Læseren selv må gætte derpå!

En sådan plads kan der vel næppe siges at være den heldigste for drenge, især i den alder; thi havde jeg ikke været af dem, der ikke godt kunne være ledig en time, end mindre en dag, så tror jeg nok, jeg der kunne have lært dovenskab. Thi jeg kunne gøre det, som jeg ville i de fleste retninger. Havde jeg ikke andet at tage på mig, så gik jeg i smedjen, og var der ikke andet til mig der, så øvede jeg mig i at lave småting. Jeg var, som der siges, nem på hænderne og ville gerne fuske med alt. Jeg var dengang meget videbegærlig, især efter gamle bøger, og der fandtes enkelte af dem, skønt det kun var gamle lov-bøger, som de ejede. De var blevet efterladt af en gammel prokurator, som de havde holdt til lærer for deres børn, men jeg læste dog i dem, når der ikke bød sig noget bedre. Det, jeg længtes mest efter, var at vide nogen besked om, hvorledes Danmark tog sig ud aftegnet. Jeg havde dengang ikke læst så lidt derom. Fra skolen af havde jeg ikke lært et kort at kende, men jeg vidste godt, at de kunne købes i Løgstør hos boghandler Splid. Jeg fik mig et skoleatlas forskaffet. Jeg holdt det højt i ære i mange år, og der fandtes ikke mange småpletter på det efter 20 års forløb. I dette studerede jeg uafbrudt aften og helligdag og hvor som helst tid, der gaves lejlighed. Jeg blev godt hjemme deri, så når der ved lejlighed enten ved avislæsning eller i bøger blev nævnt steder i Danmark eller i udlandet, kunne jeg straks sige, hvor disse lå. Den førømtalte Jens Olesen havde også en cifferbog af Cramer. Af den lærte jeg ikke så lidt; så dengang fik jeg lært at regne nogenlunde godt. Det, jeg stod mest tilbage i, var skrivning. Det var meget dårligt, skønt jeg øvede mig meget deri; men den grundige undervisning manglede jeg bestandig.

Fra denne gård kunne vi se fjorden i en længere strækning, og der var dengang stor færdsel med skibe, små og store imellem hinanden. Da jeg i min forrige tjeneste havde været sammen med en karl, som havde gjort en tur til søs og havde fortalt mig en hel del om sømandslivet, så var lysten dertil opstået sådan hos mig, siden jeg nu dagligt kunne se vandet, som skibene flød på, at jeg engang var helt bestemt på at gå den vej, mest for at komme til at se mig om. Men det blev dog ikke til noget, og blive på gården længere havde jeg ingen lyst til. Så endelig blev det bestemt, at jeg skulle i handelslære hos deres søn

i Løgstør; men jeg syntes ikke rigtig derom, da jeg dengang allerede var 19½ år, og skulle jeg så til at begynde som dreng igen? Så blev den bestemmelse forandret, og den 1. november 1860 flyttede jeg derfra og tog tjeneste hos Jens Kristian Mikkelsen, bedre kendt som *Den nye mand i Barmer*. Ved denne flytning blev jeg kørt, thi jeg havde fået mig en kiste til mine sager og havde også noget deri. Det var en mindre gård, jeg flyttede til. Manden var fisker. Han holdt kun en karl og en pige, som undtagen i bjergningstiden kunne gøre arbejdet. Det var ualmindeligt flinke folk. De havde fem børn, som alle dengang var ukonfirmerede.

Barmer var på en måde en skøn by at være i; men på en anden måde havde det også sin svage side at være der. Når dagsgerningen var til ende, og vi havde spist, så var det ud i byen, både store og små. Mændene havde deres samlingsplads. Karlene havde deres og drengene ligeså. Hvem, der havde heste at passe, gik hjem engang imellem for at fodre. Jeg vil ikke sige, at det var drikkeselskaber, der holdtes. Nok var der tvende kroer af de *hjemmelavede* i byen. Den ene plads havde mændene, og den anden havde karlene. Det var jo udsalgssteder lig høkerhandel, og der lavedes tillige mjød, som de solgte. Men det kunne også fås blandet med brændevin. Tidsfordriv på de steder var om vinteraftnerne mest kortspil, nogle om en pægl af den fornævnte slags, og andre om skillinger, men ingen af delene var overdrevne. Om sommeren var det værre. Så spilledes kegler. Lørdag aften begyndte spillet, og det varede gerne hele natten. Derefter begyndte det igen søndag eftermiddag og varede til solen stod op mandag morgen. Der var ellers ikke noget strengt arbejde i denne by undtagen ved højbjergningen. Den var strengt nok mangan en gang. Det var tillige en højtid. Indtil hø høsten skulle alle ting gøres i stand, men især skulle skorstenene være hvide, og det kan ikke nægtes, at det tog sig godt ud blandt de mange træer. Der var meget frugt i denne by, men ejerne fik den mindste part deraf. Når bare ikke nogen så på, at det blev taget, så blev der for resten ikke talt videre derom.

Jeg blev kun på denne plads et år, og november 1861 flyttede jeg over til en anden gård i samme by. Søren Larsen Nør hed manden. Han var dengang sognefoged. Det var to større sammenlagte gårde, hvor der holdtes en besætning på 6-8 heste og 40 kreaturer. Jeg skulle have 50 rigsdaler i løn for året, men havde lov til at sætte en i mit sted til 1. april, hvilket jeg også gjorde. Der var 12 børn, som alle var hjemme, og kun en karl foruden mig. Han hed Laust Bod og var et gammelt gnav, der ikke godt kunne forliges med nogen medtjener, men vi kom godt af sted med hinanden. Måske kommer det an på, at vi var navnefæller. Ja, jeg måtte naturligvis vogte mig nøje for ikke at tale med pigerne i enrum, thi dette tålte han på ingen måde. Der var dengang tre voksne døtre. Efter dem kom tre sønner, hvoraf de to ældste på 17 år var tvillinger:

den ene, Johan Nør, er nuværende kromand i Reistrup Kro, og han var min makker. Vi tærskede avlingen. Den anden, Jacob Nør, passede kvæget, og gamle Laust passede hestene.

Det var en god plads, når bare de kunne komme omkring ved den gamle Laust og også kunne finde dem i at vente noget efter maden. Den var god nok, når den kom, men den var undertiden sen at vente på. Manden kom gerne ud en gang om dagen. Så måtte vi sørge for, at alt var, som det skulle være, såvel i stald som i lade. Han tålte ingen uorden. Jeg fik en karl i stedet for mig, som jeg skulle give 42 rigsdaler for sommeren. Så havde jeg ni selv, og deraf skulle jeg betale for min vask for vinteren, og dertil gav jeg noget for at få mit tøj flyttet. Så jeg fik kun tre rigsdaler tilbage. Min løn de to foregående år, som var 30 og 44 rigsdaler, havde jeg brugt til at forskaffe mig tøj for, da jeg nu var fuldt udvokset. Jeg havde også dengang tre gode sæt tøj, foruden en del andre ting, som jeg havde anskaffet mig, og dermed forlod jeg denne for resten smukke og skønne by. [...]

Drængraver på Hobroegnen 1862-1865

Jeg rejste så til mit hjem med mine sager. Min søster, som et par år derefter døde, havde da gården sammen med hendes mand Jens Nielsen, og mine forældre nød aftægt der. Jeg lod en del af mit tøj forblive. Resten pakkede jeg sammen, så godt jeg kunne, for at tage det på nakken, og den 9. april 1862 begav jeg mig på rejsen til Hobro. Jeg var i forvejen gennem min broder blevet hyret til en engvandingsmester Petersen ud for Stouby, Bjerre Herred. Petersen havde arbejde i Søndergårde ved Hobro. Jeg kom til Hobro før aften. Jeg var dygtig træt og sulten. Jeg havde jo temmelig stor byrde og var ikke kendt nogetsteds, og fra Skivum til Hobro er der jo ingen steder, hvor man kan få noget at spise for betaling. Jeg havde adresse på en frøhandler Niels Støttrup, som boede i Hobro, og til hvem jeg skulle henvende mig for at få nærmere besked om, hvor jeg skulle hen. Hos disse folk blev jeg venligt modtaget, og de opfordrede mig til at blive der natten over; men da der ikke var mere end halvanden fjerdingvej ud til Søndergårde, bestemte jeg mig til at gå derud sammen aften. Fødderne var rigtignok noget ømme, for jeg havde gået i træsko hele den lange vej og haft støvlerne i pakken, for jeg kunne dengang dårligt gå i støvler.

Søndergårde er et par enligt liggende gårde lidt øst for Hobro på nordre side af fjorden i Valsgård Sogn. Der er meget naturskønt deromkring. Oppe fra kirkebyen løber en bæk gennem en dyb dal, som drejer i en halvcirkel forbi Søndergårde og derefter udmunder i fjorden. Ved denne bæk var det, at arbejdet foregik. Vandet i bækken havde et stærkt naturligt fald, og ved et sluseværk blev det standset og ført ind i en gravet mindre kanal langs med bækken,

og derfra blev det ledet sådan, at det kunne risle over engene, til det faldt i løbet igen. Vi var fire mand om arbejdet, hvoraf en som forstod at lede arbejdet. Det var ingenlunde noget let arbejde, især så længe en ikke var vant dertil. Det bestod jo mest i at grave grøfter og med trillebør transportere fyldet brugt til huller og lavninger, hvor der kunne udplaneres; men det gik for sig med lyst, thi nu havde jeg udsigt til at komme noget omkring for at se mig om på lidt ukendte egne. Vi blev færdige dermed den 27. samme måned og kom ned til Hjerritsdal, som ligger tæt derved. Manden, som jeg senere samme år fik vinterophold hos, hed Anders Jensen. Han havde fået et lille stykke eng indlemmet i anlægget, som vi så satte i stand.

Så den 4. maj rejste vi derfra til en gård halvanden mil syd for Hobro. Den gård kaldtes Bilidt. Ja – Bilidt vil jeg her gentage, fordi jeg har meget at fortælle om denne gård og dens beboere. Bilidt havde for en menneskealder siden kun været et hus på seks skilling hartkorn og ejedes af den nuværende ejers fader Mikkil Bilidt, som var smed, og han må have været en ualmindelig dygtig mand, thi han havde købt to gode gårde og lagt til huset og for ca. 40 år siden opført det nuværende Bilidt, der nu havde 11 tønder hartkorn. Gården bestod af fire længer, hvoraf udhusene var sammenbyggede. Stuehuset var temmeligt stort efter den tid. Alt var bindingsværk med udskåret tømmer af eg, som alt havde været malet, og imellem tømmeret var der muret med gule brændte sten. Manden hed Niels Mikkelsen, og han havde arvet gården efter sine forældre. Han havde været eneste barn, og han kunne have været, som folk er flest, når han havde haft en bedre kone, thi jeg tror, der var megen godgørenhed ved ham, og han var tillige stille, arbejdsom og ædruelig. Konen hed Ane Simmesen; men hun var ikke af den slags. Magen til fruentimmer har jeg nu ikke kendt. Hun havde i grunden i sin ungdom været smuk og havde måske bedraget den stakkels Niels. Hun troede naturligvis om sig selv, at hun var den *villeste*, den mest interessante, kone, der fandtes langt omkring. Hendes mange tusinde dalere, som hun vidste, de ejede, var hende alt. Hun nævnte nok ved flere lejligheder Vorherre, men det kom vist ikke fra hjertet, som man siger. Hun ville drikke sig fuld, når hun kunne få brændevin. Men det fandtes ikke i huset, uden under lås og lukke, og så havde hun en kæft værre end nogen skærslipper. Ville vi ikke tale med hende, var hun gal, og vi kunne ikke tale med hende uden at komme i trætte med hende, thi det, der skulle tales om, var mest skidt.

Jeg vil nu lade Ane Simmesen i ro en lille tid og meddele noget om den øvrige husstand og om husets indre. De havde fem børn; den ældste søn hed Mikkil og var dengang 25 år. Han var stor og stærkt bygget, men desværre manglede han sin forstand, hvilket for en stor del skyldtes moderens slette opdragelse. Han var at se til som en tåbelig og kunne ej heller sættes til noget,

ikke engang flytte et kreatur, men han kunne læse i, hvad bog det skulle være og kunne meget udenad. De behøvede ingen anden almanak – jeg tror nu heller ikke, at de havde nogen. De kunne blot spørge Mikkell, hvornår har vi pinse? Sct. Hans? Eller hvornår passerede det og det i sognet? Mikkell skulle svare derpå, og det skulle også nok passe. Den næste ligeledes en søn på 22 år, som hed Jens Kristian. Han havde dog sin forstand så nogenlunde, så han kunne gøre alt slags almindeligt arbejde, men var dog meget indskrænket i åndsudvikling og var lidt tunghør. Den næste derefter en datter på 15, som hed Kirsten Marie, og en søn på 12 år, som hed Peder Kristian. Den yngste var en datter på ni år, som hed Maren. Disse tre yngste børn var kloge, sunde og friske, velbegavede børn; men det var sørgeligt at se det hjem, som de blev opdraget i. De kunne godt skønne, at moderen ikke var nær, som hun burde være. Det var ikke sjældent, at de kom og ville have moderen af vejen. Så sagde Ane Simmesen: »Kirsten Marie, a kan ett å snak så'en no' hunsludder med jer.« Desforuden havde de en karl, som havde meget lighed med de øvrige – én, som ikke mange brød sig om. Og det var så gårdens faste personale.

Så vil vi nu se inden for i dette foran omtalte stuehus. Indgangsdøren var fra gården på den nordlige side, og fra forstuen vil vi så gå til venstre ind i dagligstuen, som er tre fag og hele husets vidde, vinduerne i syd, og i samme side stod en væv og et ottekantet stenbord, en slags kampestensplade på træfod. Overfladen var glat som et spejl – altså nem at holde ren. Langs med nordre side var tre senge med skydedøre. Det øverste sovested var til mand og kone, den næste til Mikkell og næste søn, og den tredje til de mindre børn. Karlen lå ude i karlekammeret. Der var ingen andre møbler i den stue undtagen en stol og et par små bænke ved bordet. De brugte ingen stole eller bænke til at lægge klæderne på. Når de gik i seng, smed de dem lige ned på lergulvet. De klædte dem af lige til det bare skind. De brugte ikke at ligge i linnedet om natten. Gulvet, der var af ler, var blevet slemt ujævnt. Jeg tror nok, det blev fejlet en gang om ugen; men der var også andet til at gøre urent end folkene. Foruden hønsene, som jævnlige kom ind, var der især en gammel skabet puddelhund. Han havde sin plads der det meste af tiden, ja, gjorde tillige sit behov derinde. Det blev dagligt bragt ud. Sovekammeret var derfra i nordre side. Der var fjællegulv, bord og stole og for resten alt tilbehør. Det tjente som et slags gæstekammer, hvis der ellers kom nogen fremmede. Lige over for var køkkenet og dernæst bryggerset tværs over hele huset. Hvorledes der så ud vil læseren let kunne gætte. Ud mod østre ende var to kamre. Det sydlige var et slags saltkammer. Det andet lå ud til gården. Så jeg engang mod vinduet, var der hylde på de to sider besat med kobbertøj, som stod rengjort, og gryder, spande og mange andre ting. Alt, hvad de havde af sådanne ting, var af kobber og vistnok alt fra hans faders tid.

Så vil vi nu se til højre fra forstuen af. Jeg havde hørt, at der skulle være noget andet at se, og da jeg nok forstod at sætte mig i gunst hos Ane Simmesen engang imellem, fik jeg endelig lov en søndag til at komme med hende den vej. Jeg satte naturligvis træskoene i forstuen, men hun spurgte mig dog, om mine hoser var rene. Vi kom så ind i storstuen. Den gik tværs over hele huset med vinduer til begge sider. Der var skuret fjællegulv og besat med møbler rundt, og I kan tro, at der også var noget deri. Ja, hvem, der ikke havde set andet end deres klæder, som til sammen ikke var ti rigsdaler værd, ville forundre sig ved at se, hvad her gemtes af kostbarheder, såvel gangklæder, sengeklæder, som linned, sølvtøj, ja, Ane Simmesen glemte ikke at vise mig hendes guldring og hendes silkejole, som hun måske nok tidligere havde brugt, men nu var det vist sjældent. Der sagtes om hende, at da manden engang var kommet hjem med en ny vogn, tog hun hendes fineste stads på samt guldringen og satte sig på vognen, og så skulle de andre sige hende, hvorledes hun tog sig ud. Det ved jeg nu ikke, om er sandt, men utroligt kan det ikke være.

Læseren vil måske spørge, hvorledes folk kunne holde ud at være på en sådan plads, og især vi, som var bedre vant. Dertil vil jeg svare: Det gik for resten helt godt. Vi unge mennesker havde jo lyst til sjov, skønt det varede temmelig længe. Vi var der i syv uger, og i denne tid tror jeg ikke, at jeg fik noget at drikke der på gården. De havde bestandig nok øl, og det stod i et rundt åbent kar ude i bryggerset, og der fik jeg for uheld at se, at hønsene også tog plads på randen af ølkarret. De sad dengang rigtignok med hovedet indad, men jeg havde jo ingen garanti for, at det ikke kunne træffe sig omvendt.

Vand havde de nok af, men ikke andet end, hvad der kom ud af sur eng og mose. Herfra blev det ledet hen til gården langs den gamle landevej, og i den ene vejgrøft var en slags vandbeholder. Der blev det vand, som de brugte til husholdningen, taget, og så kan læseren nok slutte sig til, hvordan det var. Især når jeg tilføjer, at ca. 40 kreaturer dagligt vadede derover om sommeren, når de skulle til og fra marken. De kaldte ellers vadestedet *kjællen*, kilden. Manden sagde gerne til Mikkell, når han om aftenen kom barbenet ud fra kohuset med gule fødder og ben: »Gå nu ned til kjæll, Mikkell, og skyl dine bien gådt å.«

At komme ind at spise var det besværligste for os, især om morgenen. Det første, jeg tog til, var at få et vindue banket op, og så lod vi døren stå åben på den modsatte side. Hvorledes kosten egentlig var, kunne måske også interessere læseren at høre noget om. Især efter hvad der foran er berørt. Den var ikke så gal endda. Manden hentede os en søndag eftermiddag i Hobro, og han havde et lille anker med brændevin med hjem om aftenen, og det afleverede han til forkarlen. Han havde gjort beregningen: tre drammer til hver mand dagligt. Så kunne det vare en uge, og så næste søndag kunne han, forkarlen,

lade det bringe ned til Purhus Kro for at få det fyldt igen, og lade Niels Mikkelsen skrive for det. Herefter måtte han passe på det, helst lige ved hans kuffert og så lukke den af. Grunden hvorfor gav han også. Jens Andersen kunne nok have lyst til at kysse ankeret, og det var nemt gjort, for der var en lille kobberpibe på den ene side med en prop i enden; men det var nok ikke endda Jens Andersen, der befrygtedes mest. Forkarlen, som havde været der en tid fra efteråret før, havde jo i forvejen sat os lidt ind i sagerne. Vi vidste godt, at det var Ane Simmesen, der kunne have lige så stor lyst dertil. Altså, den første dag efter at have fået noget at spise, blev vi anvist herberget, hvor der var opredte senge til os, som var gode nok. Jeg fik til sengested kassen af en kane. Mandag stillede vi med ankeret ved det omskrevne stenbord. Forkarlen bad manden om stobet – et sølvbæger med fod – som han tidligere havde kendt. Ankeret blev lagt i den ene arm for at hælde i stobet. Vi fik en hver, ja manden med, for det var ham, der stod for anretningen, som bestod af øllebrød og smørrebrød. Derefter gik vi ud for at få fat på vore redskaber og ud i engen. Mens vi gik i gården, så jeg, at manden og den største datter kom med hver en kobberspand og gik i kostalden for at malke. Mandfolkene gik i vadmelsslæder, manden i knæbukser og med ingen anden farve end den, tøjet havde modtaget i tidens løb, mest gult. Så hen på formiddagen kom vi ind for at spise mellemmad. Da var Ane Simmesen på benene. Hun skulle nu først til at have rigtig besked om, hvor vi kom fra, og om vi var gårdmandssønner, og om vi ellers ejede noget. Om hun fik rigtig besked på alt sammen, tror jeg næppe. Vi vidste jo, at det her galt om at eje noget, men den snak fik da ende tillige med melmaden, og så gik vi. Hvis læseren skulle tillade sig at sige, at det må være overdrivelse, skal jeg tillade mig at bemærke, at jeg hidtil har udeladt det værste – og tillige bemærke, at hvad, der er mig fortalt af andre, indestår jeg ikke for rigtigheden af, hvilket jeg ved en sådan lejlighed har bemærket. Til vort arbejde igen. Vi kom igen til middag, og da var vællingen på bordet, og Ane Simmesen kom fra loftet med æg i skødet til pandekage, og sådan blev middagsmaden hver dag på nær en i de syv uger. Sødevælling med en klat smør i og flæskepandekage og hver aften mælk og grød og den ene middag kål.

Hvad arbejdet, som vi der udførte, egentlig skulle være til nytte for, havde jeg dengang ikke rigtig begreb om. Engen, som lå ud for gården, blev udgrøftet og enkelte steder overrislet. Men det blev godt betalt, og det må have været en snild rad, der har kunnet få folkene i Bilidt ind på det. Altså – vi blev snart kendt med retterne, med bestillingen, jo, Ane Simmesen med. Maden var altid på bordet, når vi kom ind. Vi kunne bestandigt ses fra vinduerne. Ane Simmesen sad så gerne ved væven, når vi sad ved bordet. Om morgenen lå hun i sengen. Hun havde også tøj i væven, men væve kunne hun ikke, når vi var til

stede, og jeg ved ikke, om det var så stort, når vi var ude. Jeg har før omtalt, at ville vi ikke tale med hende, blev hun gal, og tale med hende uden at komme i konfus med hende var næsten en umulighed. Thi kunne de tre blive enige om at tale hende til måde, skulle den fjerde nok komme fra en anden kant. Hun skulle bestandigt have flertallet med sig. Hun fortalte så om hendes ungdomsdage – om hvilken pige hun havde været, om hvor mange rige bejlere hun havde, og om hvad hun havde haft at udsætte på dem. Hun var eneste arving til en gård, men jeg kan ikke huske byen. Den ene af os var en svensker, som vi kaldte Hammer. Ham kunne hun nok forstå, når de talte alene sammen, men når det kom rigtig på højdepunkter, kunne han gerne sige til hende, at han havde hørt om hende, at hun dengang var dalgås for enhver, og at den, der havde en daler, kunne komme langt højere end til hendes knæ, og at sådan en so havde han aldrig kendt, ja, meget andet. Så sagde hun: »Hvad siger svenskeren? Sig mig det gesvindt.« For det gjaldt jo nu at komme på den igen, hvor hun slap. Vi sagde jo så noget helt andet for hende. »Nå nå, de' va de' han såe«, og så begyndte hun igen. Når vi så ville forestille for hende, hvorledes hun kunne vente at få hendes døtre gift, når de blev voksne, ja, så var Ane Simmesen med. Så blev der delt arvelodder til dem, og de var store, og jeg tror slet ikke, at hun overdrev det.

Ja, der kunne være meget at fortælle om disse mennesker, men jeg vil nu lade dem have ro en tid. Måske vi kan komme dem forbi engang endnu, og læseren må tro, at det ingenlunde er, fordi jeg selv synes, det er så morsom en oplevelse, jeg har optegnet. Men mere for at vise i et spejl, hvad rigdommen formår at gøre mennesket til, uden at de selv ved det, og uden at de kan begribe, at de kun er nogle stakler. Søndag den 22. juni var vi færdig for denne gang i Bilidt, og Jens Kristian fik hestene for vognen for at køre os til Mariager. Vi havde jo i forvejen sørget for at have lidt hjemmebryg foruden det, der var bestemt til ankeret, hvilket folkene nok kunne skønne, og da de jo vidste, at det ikke kostede dem noget, var det så meget lettere at blive af med det. Niels Bilidt og Ane Simmesen fik dem en god tår med. Om der også enkelte gange havde været en kurre på tråden, så blev dog afskeden god. Vi måtte love, at selvom vi nu ikke skulle komme på arbejde der igen, så måtte vi da endelig se ind ad døren der, når vor vej faldt der forbi.

Og af sted til Mariager. Derfra spadserede vi så til Refsbæk, en enlig gård, som ligger lidt syd for Hadsund tæt ved fjorden. Manden der hed Kjeldsen. Han havde foruden gården, som kun var fem tønder hartkorn stor, et større teglværk, som blev godt drevet. Der lavedes foruden mursten en mængde drænrør, hvilket der var god afsætning på, da der ved gården var en lille havn, hvor de kunne udskibes, såvel som kul kunne indskibes. Forbi Refsbæk løber en bæk, hvoraf gården får sit vand. Langs med denne bæk var det, at vi skulle beskæfti-

ge os. Bækken, der havde et stærkt naturligt fald, blev opstemmet ved et sluseværk og ført langs med begge sider af bækkene, som den løb imellem og derfra rislede vandet ned i det naturlige løb igen. Derefter blev vandet atter taget og ført ind i en mindre tunnel under landevejen, der løber i nogle hundrede alens afstand langs fjorden. Imellem den nævnte vej og fjorden henlå et stykke strandjord med jævn hældning ned fra vejen, men meget ujævn. Dette stykke blev jævnet og de høje banker udplaneret, så vandet kunne overrisle det hele og derfra falde i fjorden. Vi blev færdige dermed i slutningen af august og kom så op til en lille by, som hed Haderup i samme sogn. Manden hed Aagaard, en bror til nu afdøde Aagaard i Højslev Mølle. Hos denne mand var vi i 14 dage, ligeledes for at planere et engstykke ned mod fjorden lidt norden for Refsbæk. Om denne egn har jeg at bemærke, at den var smuk, thi det var jo nær ved skov og tæt ved vandet. Der var på gården Refsbæk mange folk, og der blev mange spil drevet. Om søndagen morede vi os med at sejle på fjorden ned til gæstgivergården i Hadsund, hvor vi morede os lidt. Det var i det hele taget flinke og raske folk, men der var forskel på dem: De søndenfjordske sagde, når de havde været i slagsmål og tabt slaget »I skal komme til Mariager«, som var deres tingsted.

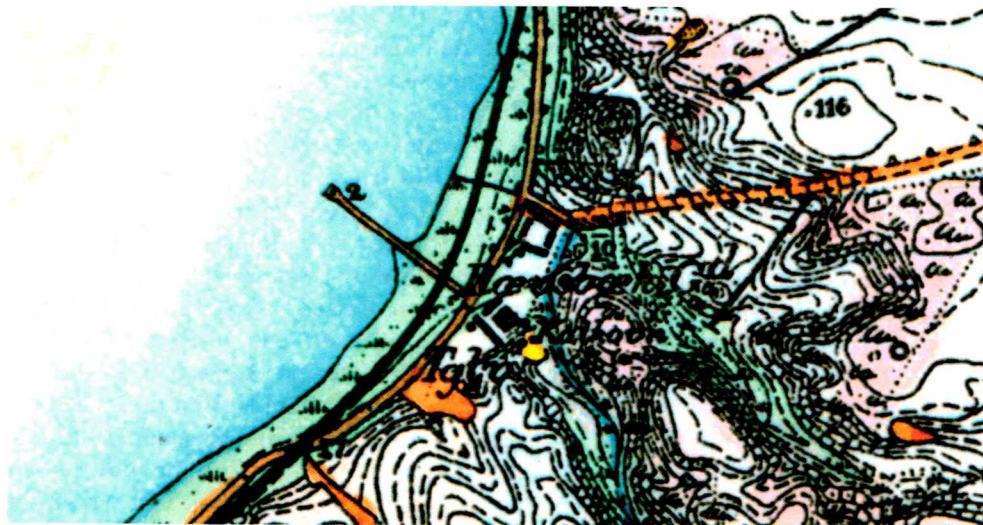

Fig. 2: Refsbæk Gård syd for Hadsund. Kortet viser Kjeldsens teglværk med kalkovn, lergrave og anløbsbro. Bækken løber mod ned forbi gården og vander strandene vest for landevejen. Jernbanen langs kysten til Randers blev først åbnet i 1883 og er påført efter kortet opmåling. Udsnit af målebordsblad I22 målt 1879. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

De nordenfjordske, de sagde, når en lignende kamp havde stået på, at de nok skulle få det gengældt og tilbagebetalt inden otte dage.

Vi blev færdige på denne egn og tog afsked derfra. Sognet kaldes Vindblæs, og den 14. september kørte Kjeldsen os til Mariager med vores tøj, og derfra tog vi med dampskibet til Hobro og derefter ud til nogle gårde en kvart mil nord for Hobro, som kaldes Ulstrup. Jeg kom til en mand, som hed Mads Sørensen. Arbejdet der bestod i at tørlægge nogle lavtliggende stykker jord med dræn over flere ejendomme, hvorfra overvandet ikke havde noget afløb. Der blev vi nu 14 dage, og den 2. oktober kom jeg og en anden mand til Christen Nielsen i Kirketerp, tæt nord for Hobro, for at lave nogle drængrøfter, så at jeg fra dette år blev skilt fra de øvrige medarbejdere.

Den 6. oktober kom jeg til Hjerritsdal til en mand, som hed Jens Andersen, ligeledes for at udgrave et lille vandfald på hans mark. I denne egn har jeg opholdt mig meget, og jeg havde to påfølgende vinterophold her. Det var nogle sjældent rare og flinke folk. Jeg kan med sandhed sige, at jeg ikke senere i mit bevægede liv har truffet deres lige. Den 11. oktober fik jeg befaling på at rejse til Testrupgård i Testrup Sogn. Jeg kom til at køre med min mester til Torstedlund, hvor han dengang havde et større arbejde, og så tog jeg en tur om ad Ajstrup for at besøge mine gamle forældre samt søster og svoger, som alle dengang levede, og derefter gik vandringen til Testrupgård. Jeg kom dertil lidt hen ad eftermiddagen. Manden dengang hed Jensen, en sjællænder. Jeg meldte fra dræningsmester Petersen, at jeg var sendt fra ham for at udgrave den mose, som Jensen så nok var så venligt at vise mig og tillige underrette mig om, hvorledes planen derfor var lagt. Jeg blev vist ind i folkestuen for at få noget at spise, og det trængte jeg også til, thi fra Lille Ajstrup til Testrup er ingen kort vej, især når man har dygtigt at bære. Men, tænkte jeg, da jeg trådte indenfor, nu er du vist kommet på et godt sted? Der havde været spist blodpølser til middag. Det kunne jeg se både på bord og bænke, ja, væggene havde fået lidt med. Jeg fik nu mellemmad, og så kom Jensen og fulgte mig ud i marken for at vise mig arbejdet, og derfra fulgte jeg med tilbage til gården, hvor han viste mig mit logi i staldkammeret, hvor jeg kunne lægge mit arbejdstøj. Da jeg så havde bragt det i orden, gik jeg over i kostalden til manden. Han var selv røgter. Der fik jeg for første gang at se svin fodret med avner, rugavner udrørt i vand, ligesom vi, undtagen at vi i stedet for avner bruger malet korn.

Morgenen efter var jeg i arbejdstøjet og begav mig til mosen. Det var ingen tørvemose, men en lille sig, som lå inde i marken, og som skulle gøres til pløjeland. Den bestod af et godt spadestik tørveagtig jord og derunder den så godt bekendte moseal, der er så hård, at man ikke kan hugge en spade en tomme ned i det. Jeg fik snart det øverste lag gravet af alle grøfterne og skulle så til at grave dem dybere, men der fik jeg, som det siges, kærligheden at føle. Det

regnede næsten hver dag, og jeg stod der og huggede i alen, og vandet flød om benene på mig. Løbe derfra turde jeg ikke, og Petersen, som havde lovet at komme derop, kom ikke. Om aftenen da jeg kom hjem til gården, gik jeg altid ned til kostalden til manden. Jeg beklagede mig til ham, og han svarede, at det ej heller var på en tid at have med sligt at gøre; men det mente han, måtte blive Petersens sag.

Det var i grunden en dygtig mand. Han fortalte mig, at han og hans kone begge havde tjent på en større gård på Sjælland, han som forvalter og hun som husjomfru, og da de blev gift, havde de ikke mere end, hvad de der havde tjent; men så lånte hans husbond ham 5.000 rigsdaler, som han fik at tage imod Testrupgård med, og det var ikke meget, thi den var, dengang han modtog den, forfalden på alle måder. Han havde dengang efter et forløb af syv år sat gården i nogenlunde stand. Men det var også tarvelige og nøjsomme folk, der forstod at sætte stævne efter evne. Testrupgård var nu en mindre gård på otte tønder hartkorn, men har tidligere været en anset herregård, der 1399 tilhørte Jacob Hemmingsen. Den blev tillige med andet gods år 1430 tillagt biskop Herman i Viborg og skal være blevet indrettet til hospital eller kloster. Da jeg var der, var der en kælder synlig, som var blevet udgravet af den daværende ejer. Efter reformationen boede præsten for de fem sogne Gislum, Testrup, Farsø, Vognsild og Svingelbjerg på Testrupgård. Tillige var han herredsprovst.

Testrup Kirke, hvoraf der nu kun stod en rest tilbage af den fordums meget anseelige klosterkirke, er nu meget brøstfældig. L. Both siger i sin beskrivelse af Danmark: »I sit høje tårn hang tre store, klangfulde klokker, hvoraf de to blev taget til Viborg Domkirke.«³

Så endelig blev arbejdet opgivet på Testrupgård for dette år, og jeg rejste derfra og tog vinterophold hos Anders Jensen i Hjerritsdal, hvor jeg blev til 1. marts 1863. Jeg fik tre rigsdaler månedlig og hjælp til med alt, såsom tærskning og kreaturrøgtning. Foruden manden, som var enkemand havde han en datter på 30 år, der forestod husholdningen, en pige lidt yngre, og som havde været der flere år, og en brodersøn på lidt over 30 år, som var opdraget hos dem. De kunne alle sammen betragtes som en familie. De havde for resten lige meget at sige alle sammen, og jeg hørte aldrig et skævt ord imellem dem. Vi havde det ualmindelig godt, og arbejdet klemte os ikke, men det skulle gøres med akkuratesse. Anders Jensen var tidligt oppe om morgenen og skar hakelse til alle kreaturerne, og så skulle han til torvs hver fredag i Hobro. Når han så kom hjem, havde han gerne fået sig en lille ting, som han sagde. Var han kørende, så skulle drengen spænde de brune heste fra. Det var plejesønnen, som han kaldte drengen. Jeg syntes dengang, hvor rejselysten jeg end ellers var: »Hvem der bare kunne blive hos disse folk.« Datteren, der var noget sygelig, døde året efter. Anders Jensen en halv snes år senere. Så blev pleje-

sønnen og pigen gift med hinanden, fik gården og penge til, men jeg har hørt, at få år derefter faldt han til druk, gik fra forstanden og døde, og det undrede mig, at han dengang, jeg var der, så godt som ikke nød spiritus, og tillige var et stille og roligt menneske. Han hed Jens Peter og var halvbror til snedker Larsens kone, som nu bor i Skivum.

Den følgende sommer skulle jeg arbejde for min broder Niels Jensen, der tidligere havde lært hos den samme Petersen, og som nu var begyndt at tage arbejde på egen hånd, og så skulle jeg være forkarl, og jeg fik af ham den undervisning, det var ham muligt at give mig. Jeg blev så den 2. marts tillige med en anden karl sat i arbejde hos en gårdmand Kristen Laustsen i Tobberup lidt nord for Hobro og anlagde der et lille overrislingsanlæg, hvilket efter andres bedømmelse var meget godt. Den 18. marts kom jeg ned til en mand, som hed Peder Arden, i Nakkedal, Valsgård Sogn, for ligeledes at forestå et mindre anlæg. Den 27. juni kom jeg til Poul Nielsen i Røkkedal i samme sogn for at jævne og udgrøfte et stykke eng. Derefter kom jeg den 29. april til Suldrup og kom der til at arbejde for Niels Jensens enke, eller som de kaldte hende *Bitte-Nielsens kone*. Min bror var i forvejen derude på egnen. Da jeg så blev færdig der, kom jeg den 14. maj hen til Frendstrup, hvor min broder tillige med flere var på arbejde. Der blev jeg så tre dage. Og den 17. maj kom jeg tillige med en anden karl, Kristen Kristensen fra Tobberup, i kost hos sognefoged Kristen Jensen i Suldrup og skulle arbejde med at udgrøfte Suldrup Sø, som ejedes af Hr. Sass i Albæk. Der blev jeg til 14. juni.

Da vi blev færdige med søen, kom jeg til Hegedal ved Hobro for at lave et stykke eng i stand nede ved fjorden. Der var en slags kildevæld, som blev ladet over mod tør eng og så kom til at give en masse hø. Denne mand her hed Niels Andersen eller *Niels Vide*, som han til dagligt kaldtes. Han var enkemand, hen ved 60 år, og havde tre børn, hvoraf en var konfirmeret. Han havde en gammel søster, der bestyrede huset, og ligeledes en gammel karl, en broder til hans afdøde kone, som gik hos dem. Det var nogle rare og flinke folk alle sammen, men af de rigtig gammeldags. Jeg så et syn der en dag, som jeg ikke senere har set. Niels Vide var ude for at nedpløje kartofler med en brun hoppe. Det var langt ude i marken. Han var lige blevet færdig, da jeg kom fra engen. Han havde bægivet sig på hjemvejen med ploven på nakken uden at spænde den brune fra ploven. Jeg sagde til ham, at jeg synes det var farligt sådan at køre, men det mente Niels ikke. Jeg tror nok, det var meningen, at det var lettere for ham, når han således blev rykket lidt i. Det forekom mig, at han var noget magelig. Han gik altid i hvide vadmelklæder og en rød strikket hue – ja, den er der nu få, der kender. Huen var næsten halv så høj som manden, spids til det øverste med en dusk i enden, lig den som nisserne er afbildet med.

Den 6. juni kom jeg over til Kirketerp. Jens Olesen hed manden, en svoger

til Niels Vide. Der lavede jeg et dræn fra en mergelgrav. Det varede kun en uge, og så rejste jeg derfra den 19. juni op til Hjedsbækgård tillige med den forannævnte Kristen Kristensen for at anlægge en overrislingseng for Hr. Hecquet, som dengang ejede og beboede Hjedsbækgård. Det blev vi færdige med til den 5. august og rejste derfra til Hjerritsdal til en mand, som hed Peder Mortensen. Der skulle vi lave et stykke hede til eng. Den 16. august kom jeg ud til Mads Sørensen i Ulstrup ligeledes i Valsgård Sogn og arbejdede på et stykke eng til den 6. september. Så kom vi til nabogården hos Anders Simmesen en broder til nuværende Dybvad møller ved Aars. Ligeledes på engarbejde. Den 24. samme måned kom vi til Redsø, en lille by øster i Valsgård Sogn, til en mand, som hed Enevold Jensen, for at udgrave en mose, som vi blev færdige med til den 29. Så rejste vi til Handest, en større by i Glenstrup Sogn. Manden hed Micael Jensen Smed. Det var ikke langt fra Bilidt, men langt fra den slags folk. Handest er en af de gode byer mellem Hobro og Randers. De har mønter og forstår at anvende dem. Det var et lille stykke dræningsarbejde, som vi havde ved siden af førnævnte Micael Smed. Der var vi til *opskør*, som det kaldes her i stedet for høstgilde. Det var hele byens ungdom, der holdt

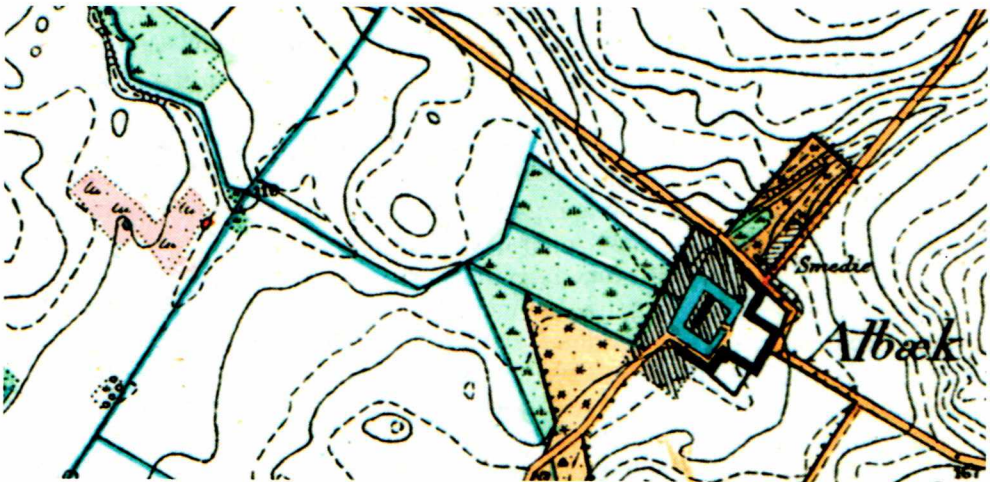

Fig. 3: Albæk hovedgård i Suldrup Sogn. Engen vest for gården blev "istandsat" i 1863, mens Laust var arbejdsmand for engmester Petersen. Laust var i flere omgange beskæftiget hos Hr. Sass på Albæk. I dagbogen beskrives 12 arbejder fra 1863 til 1872, hvoraf det meste var dræning. I 1871 og 1872 tog Laust endvidere vinterophold på Albæk, hvor han også udførte andet forefaldende arbejde. Udsnit af målebordsblad M24 målt 1880. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

gilde. Det havde før gået på omgang med at gøre gildet, men med tiden bliver de flestes steder for gode til sådant, og så lejede mændene en stue dertil, hvor gårdmanden gav en skæppe malt til øl, og hvad andet drikkevarer, de brugte, skulle ungdommen selv anskaffe og betale. Og de lavede selv til. Gildet begyndte en søndag eftermiddag og varede til mandag morgen. Så hvilede de dem om mandagen og begyndte igen om aftenen og blev ved til tirsdag morgen. Havde de så levnet noget, så en tur natten efter. De morede sig fortræffeligt, og jeg tror heller ingen drak sig fuld. Vi blev færdige der den 13. oktober og rejste så til Kristen Toft på Brorstrupgården ligeledes med dræningsarbejde og blev der til 1. november. Derefter kom jeg til Albæk hos Hr. Sass for at istandsætte engen vest for gården, og der blev jeg til 8. december. Så rejste jeg til Nørre Ulstrup til den forannævnte Mads Sørensen og blev der til 28. marts næste år. Min bestilling var der at hjælpe til med alt forefaldende arbejde. Det var rare folk. Jeg fik for denne tid, jeg var hos dem, 14 rigsdaler. Derefter var jeg til sessionen i Hobro. Jeg havde flyttebevis dertil. Jeg blev kasseret på grund af hjerteklap, som lægerne kaldte det, og samme efterår blev folket indkaldt, og hen ad vinteren udbrød krigen. Jeg kan mindes, at min broder Jacob kom til mig i Ulstrup, vistnok i slutningen af november måned. Han var indkaldt og skulle møde i Elmshorn i Holsten. Jeg fulgte ham til lidt syd for Hobro og sagde ham der farvel og lykkelig rejse.

Den 16. juni 1863 så jeg Torndal for første gang. Jeg havde været i Lille Ajstrup for at følge min søster, Ane Mette, til graven. Jeg og min ældre broder kom her forbi fra Højris Mølle. Jeg kan huske, at der syd for møllevejen gik en dreng ved en flok får. Fårene var magre, og på marken, som de gik på, var der næppe en græsspire at se. Jeg bemærkede også den store og skyggefulde have ved gården. Jeg havde ikke dengang anelse om, at jeg der skulle komme til at bo og bygge, hvilket skete ti år senere, og fremtiden gemmes nu som en hemmelighed, når jeg skal tage afsked derfra.

Så den 28. marts 1864 begynder vi igen. Jeg var for denne sommer henhyret til min broder Niels. Ligesom den forrige tid. Vi begyndte nede i Lille Skovsgård, en gård, som ligger i Valsgård Sogn tæt nede ved fjorden. Manden hed Jens Sørensen, en broder til Mads Sørensen i Ulstrup. Det var et ældre vand-anlæg, som vi der satte i stand. Det varede kun en uge. Derefter kom jeg tillige med en yngre broder, Kresten, over til en mand, som hed Anders Thomsen i Tofte i samme sogn for at lave et lille stykke eng i stand, og den 12. april rejste vi til Brorstrupgård på dræningsarbejde og blev der til 3. juli. Der var ikke meget arbejde dette år på grund af krigen. Min ældre broder, Niels, som dengang var gift og boede i Hostruphusene ved Hobro, var om sommeren en del hjemme, så vi var kun tre-fire mand på arbejde. Han havde et godt arbejde på Haverslevgård ved grosserer Agerup, som dengang ejede og beboede den. Jeg

kom derud den 3. juli og blev der til den 26. april 1865. Om sommeren og så længe, som vi kunne grave for frost, gravede vi drængrøfter, og da vi ikke læn- gere kunne det, tog jeg og min broder Jacob, som da var kommet hjem fra kri- gen, akkord på at trille en del mergel, når det var vejr dertil, og når vejret ikke var dertil, bestilte vi ikke noget. Vi betalte for vor kost 20 skilling daglig. Jeg tror nok, der var måneder, vi ikke kunne arbejde der dette år med streng vin- ter i februar og marts. I midten af marts havde vi 12 ad 14 graders kulde.

Om denne grosserer Agerup har jeg lidt at bemærke. Jeg har jo benævnt ham som grosserer, men han var landmand også. Han havde som ung mand begyndt i Århus med en lille høkerhandel; men ved flid og nøjsomhed havde han på få år arbejdet sig op til almindelig købmand, havde købt flere ejen- domme i nævnte by. Han lod dem opbygge for at sælge dem igen, drev senere handel som grosserer, og havde skibe på søen, som gik for egen risiko. Han skal have haft uheld et par gange med disse skibe og tabt mange penge, men var nu en velstående mand. Han tilbyttede sig Haverslevgård mod en fin ejendom i Århus. Han holdt første år en forvalter. Da han ikke selv kendte noget til landvæsenet og ikke havde bevis derpå, skal jeg bemærke, at han ikke kendte en kløverplante på marken, skønt han havde handlet med frø for flere tusinde rigsdaler; men han var af de lærenemme. Han satte sig godt ind i sagerne. Han var en meget lærd og dannet mand, spurgte sig godt for i alle retninger, og da han tillige med havde en sjælden hukommelse, skønt han dengang var over de 60 år, så kunne han efter et års forløb fyre sin forvalter og drive gården med en bondekarl, som styrer for ham.

Han var lige så nøjeregnende med en skilling, som mange var med en mark; men pengene skulle bestandigt vandre af en hånd og i en anden. Han byggede et større mejeri til gården, svinesti og et magasin, en større lade, da den davæ- rende viste sig at blive meget for lille. Han lod hele kærret dræne og dyrke og avlede fortrinligt derpå, hvilket alt for resten skete på et par år, og efter at have ejet den på fjerde år, solgte han gården og fik hans mange arbejder, som han havde ladet udføre der, godt betalt.

En sådan mand som Agerup fortjener at omtales med al ære og hæder, thi hører vi ikke så ofte folk, som mener, at når vi selv kan have nok og få nok, så er det dem for resten også nok; men lad os skammes ved at være så snæver- synede. Agerup var en mand, der ville, at alt, hvad der havde liv, skulle leve. Han havde en virkelyst og foretagelsesånd, som så mange mangler. Han var tidligt oppe, og tiden var ham kostbar. Han var tarvelig og nøjsom, holdt ingen gæsterering. Han kunne godt tale om, hvor vigtigt det var for en mand, lige meget hvad stilling han end beklædte, selv at være tilfreds og selv være med. Han fortalte engang, at han i Århus drev en stor kornforretning, og når der skulle udskibes, var han altid den ene mand til at måle kornet. »Thi,« sagde

han, »alene ved at slå kornet ned i tønden, kunne det en dag skade ham for tyve tønder korn.« Han beklagede sig undertiden over, at her kunne han ingen orden have. I Århus havde han sådan orden, og enhver ting var på sin plads. Han gik selv med en rive og samlede op i gården, hvad der fra stakken blæste omkring og andet, hvad der spildtes ved forskellige lejligheder. Når han så en enkelt gang var blevet helt færdig alle vegne, så var han også helt stor af det; men så kom *Blæsemanden* igen og hvirvlede alt omkring igen. Så kunne Agerup undertiden tabe tålmodigheden og sige, at her kunne ikke blive andet end svineri. Men han blev vist også klog på, at forholdet her var noget andet.

Drænings- og engmester 1865-1872

Fra 1865 begyndte jeg at tage arbejde på min egen regning og vil nu i det efterfølgende give en beskrivelse og oversigt over de forskellige steder og de forskellige slags arbejde, som jeg i årenes løb foretog og udførte. Jeg kan nu ikke længere så nøjagtig opgive mit eget opholdssted, da jeg undertiden havde arbejde flere steder på en tid.

Den 26. april begyndte jeg med to mand hos Niels Pedersen i Frendstrup, Suldrup Sogn. Vi gravede og nedlagde 328 favne drængrøfter ad fem skilling pr. favn med kost, og var ved hans vandeng i ni dages arbejde ad fire mark pr. dag ligeledes inklusiv kosten. Den 7. maj rejste vi derfra og til Chr. Toft, Brorstrupgård og havde ligeledes 328 favne drængrøfter at grave og nedlægge og på samme akkord.

Den 19. maj kom vi til Hr. Sass, Albæk og gjorde der færdigt med 2.837 favne drængrøfter ad otte skilling pr. favn på egen kost og opgravede samtidig skelgrøften mellem Albæk og Suldrupejendommene, for hvilket jeg fik 15 rigsdaler. Det blev færdigt den 3. september. Derefter var jeg med en mand hos Peder Ingisen i Frendstrup et par dage for at sætte en rørledning igennem hans toft fra et vandfald på Niels Pedersens ejendom, som nødvendigt skulle gennem førnævnte Peder Ingisens ejendom. Den 5. september kom jeg til sognefoged Christen Jensen i Suldrup for at anlægge et lille stykke eng, for hvilket arbejde jeg fik 15 rigsdaler og kosten.

Den 17. september kom jeg med to mand til Petersen, Bustedgård, for at lede arbejdet ved et større vandanlæg. Han holdt selv arbejdere fra gården til at hjælpe til med grøftning og transport af jord. Jeg fik en rigsdaler daglig, og hver af mine to arbejdere tre mark daglig samt kosten, og vi blev der denne gang til 16. oktober. Så blev arbejdet standset en tid for at begynde igen senere hen. Den 16. oktober tog jeg med to mand til Niels Sørensen, Gravlev, for at anlægge en mindre overrislingseng. Der blev gjort 22½ dags arbejde ad fire mark pr. dag. Derefter havde jeg et lignende arbejde for Søren Tygesen på Tinbæk Mølle, hvor jeg havde to mand. Jeg var der ikke hele tiden, men var

den øvrige tid i Busted for at lede arbejdet, som der igen var begyndt med eget mandskab. For Søren Tygesen blev gjort 37½ dags arbejde ad fire mark pr. dag. Fra den 19. maj til 3. september fik jeg og mine to arbejdere kost i Hjedsted Kro hos Poul Jensen ad 28 skilling hver mand pr. dag. Vi fik efter denne pris en udmærket god kost. Derefter var vi hos Jens Witterup i Gravlev for ligeledes at anlægge et lille stykke eng. Vi gjorde 19½ dags arbejde ad fire mark pr. dag og blev færdig hos ham den 10. december, hvorefter jeg tillige med en mand kom til Busted og blev der til lillejuledag 24. december. For denne tid fik jeg 1 rigsdaler daglig.

Tabel 1: Regnskab for 1865

Indtægter:	442 rigsdaler, 4 mark, 8 skilling
Udgifter:	237 rigsdaler, 4 skilling
Egen indtægt:	203 rigsdaler, 4 mark, 4 skilling

Året 1866

Vi begyndte så 2. januar i Albæk med at rense grøfter og havde til den 12. februar 51 dage ad to mark daglig og kosten. Det var de to mand, som jeg havde, der arbejdede der. Jeg var i Frendstrup og betalte for min kost, når jeg ellers ikke var ude at rejse. Den 12. februar tog vi til Støvring for at vande et stykke eng for Lars Beck. Vi var der tre mand ad syv dage for fire mark pr. dag til hver. Så blev det tilmed vinter, så vi måtte ligge stille til 7. april, og i denne tid betalte vi alle tre for kosten hos Niels Pedersen i Frendstrup. Vi gav to mark hver mand daglig. Den 7. april rejste vi til Jens Folager i Gravlev for at vande et stykke eng. Vi var der tre mand i tre dage ad fire mark daglig pr. mand. Derfra rejste vi til Kristen Mortensen i Bradsted, Veggerby Sogn, for at vande et stykke eng, for hvilket jeg blev akkorderet om 21 rigsdaler og kosten. Dengang var Bradsted en *brændevinsby*. Vi fik nogen gode *kaffepuncher* og *thevandsknægte*, og så spillede Kristen Mortensen for os, og så dansede karlene med konen, og jeg var tilhører. Ja, sådan sjov kunne vi dengang være med til. Men sådant har jeg ikke længere interesse for, og det er vel også hørt op for de gode Bradsted'er. Den 3. maj kom vi til Frendstrup igen for at gøre færdig, 44 favne dræning i kæret med en mindre dybde. Jeg fik kun fire skilling pr. favn, og det blev vi færdige med til den 21. maj, og rejste derfra til Kirketerp ved Hobro for at grave og nedlægge 627 favne drænggrøfter for Kristen Nielsen ad fire skilling pr. favn og 224 favne for Jens Ovesen ad fem skilling pr. favn.

I dette tidsrum var vi en lille tur ovre i Bilidt for at lægge 275 favne faskin-grøfter ad otte skilling pr. favn og gjorde ni dages arbejde ad fire mark pr. dag. Vi traf da Bilidtfolkene omtrent i samme stilling, som da vi sidst forlod dem,

undtagen at de alle var blevet to år ældre. Ja, de havde rigtignok fået dem en brønd gravet og deri sat en kobberpumpe, så vi denne gang kunne få rent vand. Ane Simmesen vidste også, at nu var hendes Kirsten Marie giftfærdig, og at hun kunne være kommet til en gård nede i Gjerlev i fjor, men så syntes Niels, at hun var for ung til at tage en enkemand, og så blev det ikke til noget. Da vi skulle derfra, lovede Niels Mikkelsen at køre os til Hobro. Datteren skulle med til byen. De havde et par gode, fede heste, som skulle for. Men der var ikke blevet rengjort i stalden i mange dage, så hestene var blevet lidt snavsede. Kirsten ville have dem striglet, hvilket hun selv udførte; men hun brugte den uforsigtighed først at have pyntet sig. Vi tog så afsked med Bilidtfolkene for anden gang, og jeg tror næsten Ane Simmesen var veltilfreds med, at vi rejste, thi vi kunne naturligvis også skønne, at Kirsten Marie, der nu var gået ind i sit 18. år, snart kunne få i sinde at tage ud på egen hånd. Vi havde naturligvis alle meldt os som friere for Ane Simmesen, skønt vi vidste i forvejen, at dertil havde hun for lidt garanti for, at vi var solide, ikke engang Niels Pedersens søn, Peder Frendstrup, som var med, var god nok, skønt hun kendte Niels Pedersen godt som en rig mand, og vi havde forsikret hende om, at han skulle have Frendstrup, når han nu fik set sig lidt om og var inde på Kongens tjeneste, som vi andre synes, at han skulle have med for at blive så meget mere dannet. Men tjenesten måtte han for Ane Simmesen gerne være fri for. [...]

Bilidtkonen kendte flere, og især handelsfolk havnede på egnen. Gården lå jo ved den gamle landevej, som blev brugt en del til færdsel mellem Hobro og Randers, og jeg antager, at en vogn med handelsfolk ikke sjældent har gjort holdt der, om ikke for gæstereringens skyld, så for sjovs skyld. En nu afdød handelsmand fortalte mig engang, at han tillige med en anden kollega en måneklar sommernat kom fra Randers, og på vejen var de blevet enige om at aflægge Bilidtfolkene et besøg. Den ene kendte dem i forvejen, og de vidste tillige, at skønt det var om natten, behøvede de ikke at banke på for at komme ind, da de ikke brugte at lukke deres yderdør. De kom altså ind i stuen. Alle folkene var til sengs. De hilste jo godaften, og den bekendte sagde, hvem de var. Så begyndte Ane Simmesen hende i sengen: »Niels, Niels, ta' mæ mi særk«. Men Niels skulle også have fat i sin skjorte, så det varede Ane for længe; og så kom hun hen over Niels og ned på gulvet, fandt særken og hen til kakkelovnen for at tage den på, og da hun så dermed var dækket, så begyndte hun på den bekendte vis.

Engang på en rejse fra Torstedlund til Mårup i Djurs Sønderherred et par år efter, hvor jeg havde været der på arbejde, aflagde jeg Bilidtfolkene et besøg. Det var en søndag lidt før middag, at jeg kom dertil. Jeg havde i Hobro bestemt mig til besøget. Dengang gik ingen jernbane. Jeg havde så i Hobro forsynet mig med en kuk, en flaske, i lommen. Jeg vidste, hvad der hørte til. Da jeg trådte

indenfor i Bilidt, var jeg straks genkendt. Ane Simmesen stod henne ved kakkelovnen. Begge døtrene stod på hver en stol og var i færd med at vaske loftet. Vandet stod i store pøle på det ujævne lergulv. Jeg blev budt ind i sovekammeret. Jeg tror vist, at det var første gang, jeg havde været derinde. Så skulle Ane Simmesen have mig fortalt, at Kirsten Marie ville have loftet vasket for ikke at spille tiden fra vævningen i hverdagene. Ane fik noget sat på bordet til mig og Niels, og jeg spurgte så, om de havde deres sølvstob endnu. Den kom snart frem, og den fornævnte kuk kom op af lommen, og det kan ikke nægtes, at den hjalp godt på humøret. Jeg fik en hel beskrivelse af de sidste forløbne år, og jeg måtte jo ligeså op med det bedste jeg havde. Ane Simmesen undlod dog ikke at bemærke, at jeg var nu en meget smukkere mand, end dengang jeg var der som arbejdsmand, og det havde hun måske også ret i, for selvom jeg nu måske ikke var smukkere, så ved jeg da, at jeg var i mit stiveste stads, da jeg var på en længere rejse i besøg. Hun havde ej heller noget at meddele, om hun havde haft nogle friere til hendes datter, siden vi sidst taltes ved, og ej heller kan jeg rose mig af, at jeg blev hende tilbudt. Jeg synes i det hele taget, at modet var faldet lidt på Ane Simmesen, og det kunne ej heller forundre mig, da hun jo dengang var over de seks gange ti år, og rigdom kan have en stor magt over menneskene. Så vil der dog gerne ad åre indskyde sig noget i ens indre, som dog kan give mennesket noget alvorligt at tænke på, og efter at have underholdt mig med Bilidtfolkene et par timer, tog jeg afsked med dem, og jeg har ikke endnu efter 20 års forløb hørt mere fra dem.

Efter omstående ses det jo, at det var en lille udflugt til Bilidt, mens vi arbejdede i Kirketerp. Så vi kom tilbage og gjorde færdig. Og den 12. juni rejste vi derfra op til Haverslevgård, der dette forår havde fået en ny ejer Jens Svanholm. Hos ham gjorde vi 1.734 favne drænrør færdig. I samme tid havde vi 624 favne hos Hjort på Gammelholm i Sønderup Sogn ad fem skilling pr. favn. I Haverslevgård fik jeg syv skilling pr. favn, men det var på egen kost. Det var i grunden godt arbejde begge steder, da det var gode jorder at arbejde i. Det bestod mest af tørveblandet muld med lerunderlag. Med disse arbejder blev vi færdig i slutning af august og var derefter en lille tur i Handest syd for Hobro. Jeg kan ikke huske rigtig, hvad det var, der blev lavet, men det står skrevet i min dagbog fra den tid. Ved Kristen Jacobsen i Handest 13 dages arbejde med dræning 13 rigsdaler. Jeg antager ikke, at jeg var derovre med mere end en mand, som så har gjort det færdigt, og jeg rejste tilbage, efter at have sat ham i arbejde der.

Derefter i september måned kom vi ned til Molbjerg i Øster Hornum Sogn til en mand, som hed Kristen Pedersen, en broder til Søren Otte i Veggerby. Hos ham gjorde vi 400 favne dræn færdig ad seks skilling pr. favn, og derefter var vi hos Niels Røde Møller, som han kaldtes ovre i Volstrup samme sogn. Der

gravede vi 240 favne ligeledes ad seks skilling. Denne Niels Røde Møller var en særdeles rar og flink mand, som satte særlig stor pris på at have alt i god orden.

I januar måned fik jeg påbegyndt et større arbejde på Torstedlund for forpagter Rode, på hvilken gård jeg fik mit ophold de efterfølgende fire vintre. Jeg havde hele efteråret godt en halv snes mand på arbejde forskellige steder. Således 250 favne dræning hos Jens Olesen i Braulstrup, Sønderup Sogn, ti tønner land lavet til overrisling hos Søren Andersen i Flamsted, seks tønner af samme slags hos Jens Winter ligeledes i Flamsted, tre tønner land eng hos Peder Jensen i Oppelstrup, alle tre steder i Gunderup Sogn.

Arbejdet i Torstedlund bestod i at omlægge det store såkaldte *Stidskjær*, der få år i forvejen var blevet drænet, men var blevet så ufuldkomment udført, at det langt fra svarede til forventningerne. Arealet var 64 tønner land beliggende neden for skoven mellem Torstedlund og Nørlund, og på hvilket areal ikke fandtes en eneste åben grøft, som kunne føre overvandet, der kom ned fra skoven gennem kæret til åen, som gik langs med vestre side af kæret. Da hovedledningerne viste sig utilstrækkelig til og især ved vandskyld at bortføre en betydelig mængde vand, stod kæret i en sådan sump, at det næsten ikke kunne lade sig dyrke. Det omfattende anlæg, der havde kostet Rode over 2.000 rigsdaler var så godt som til ingen nytte, før det blev omgjort. Det var tillige udført med så stor skødesløshed, at jeg ikke fandt mage. Den bedste tilsynsfører med et sådan foretagne er den, der skal betale det. Det vil sige, når han har forstand derpå, og hvis han ikke har det, da er det af største vigtighed for ham, at han er overbevist om, at han har overladt et slikt foretagne til en mand, der ikke alene forstår det, men samvittighedsfuld vil udføre det ham betroede arbejde.

Da jeg første gang kom ned til Torstedlund for at se på dette foran omtalte arbejde, var det meste af arealet besået med raps. Den var moden og havde givet en god afgrøde, da sommeren havde været tør; men havde det dengang begyndt med stærkt regnvejr og hyppige tordenskyll, så havde meget af arealet stået under vand. Jeg så jo straks mangleterne og foreslog for Hr. Rode at lade grave et par større grøfter eller små kanaler fra åen gennem kæret op til skoven, for at overfaldsvandet kunne lades derigennem, og så derefter at få hovedledningerne ladet dertil. Over hele arbejdet havde han et kort, hvorpå jeg kunne se, hvorledes drænene gik og kunne tillige måle mig til, hvor de var lagt. Men dette forslag ville Rode ikke dengang gå ind på. Han fortalte mig om dræningsanlæg, som han havde set i England, og som var lige så store og ingen åbne grøfter havde; men han anmodede mig om med en mand, som stilledes til min rådighed, at undersøge anlægget nøjere og overleverede mig kortet. Vi gav os til at grave forskellige steder, og det viste sig straks, at der ikke var andet

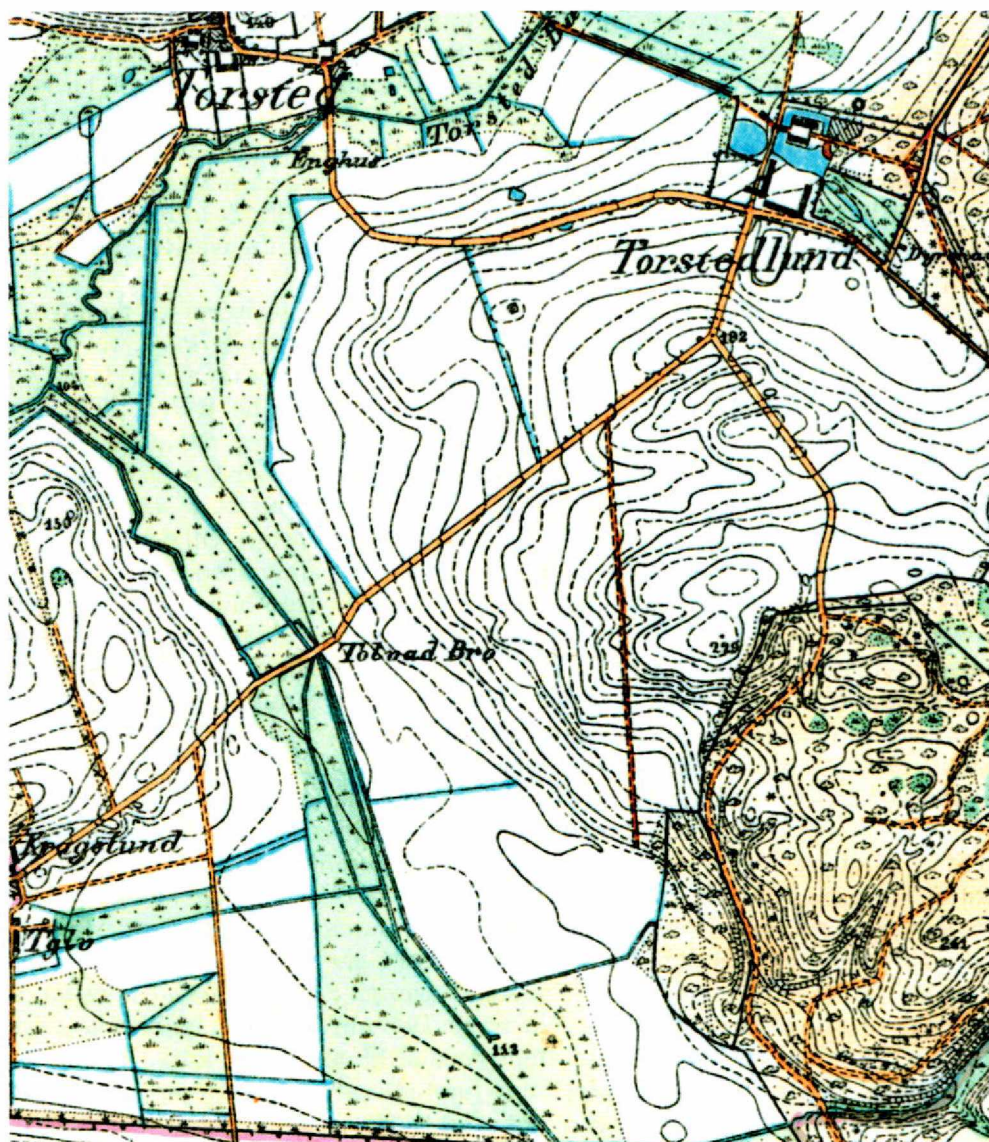

Fig. 4: Torstedlund Hovedgård i Årestrup Sogn. Laust foretog i 1866 en ny omfattende dræning og afvanding af engene, sandsynligvis i området syd for Tolvad Bro. Han lærte forpagter Rode godt at kende gennem sine vinterophold fra 1867-1870. Udsnit af målebordsblad M23 målt 1880. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

at gøre end at omlægge det hele. Det er jo så naturligt, at på et sådan areal, hvor der så godt som intet naturligt fald havde, og hvor der var ledninger på 1.000 alens længde, måtte vandet til sidst komme helt ovenud af jorden. Dræningsfolkene sørgede for, at alle ledningerne kom i jorden, om så det til ingen verdens nytte var. Jeg kunne flere steder, når ledningerne var på en fods dybde og tilmed i tørvejord, ja, flere steder derudover se, at de var helt trådt af lave ved bearbejdelse. Dengang jeg så fortalte ham resultatet af min undersøgelse, og han tillige selv havde gjort sig bekendt hermed, da overlod han det til mig at lægge planen for en omlægning af det hele.

Denne Rode, som jeg senere nøje lærte at kende, og hos hvem jeg de følgende fire år havde et godt og venligt hjem, var en ualmindelig lærd, oplyst og dannet mand, dengang nogle og tredive år gammel. Hans far var byfoged og havde foruden ham et par sønner til. Den ene af dem, Wilhelm Rode, blev gift med Orla Lehmanns datter. Valdemar Rode, om hvem jeg meddeler, skulle også have været jurist, hvilket vist også havde passet bedre, men da han så havde studeret, ville han gerne være landmand, og han blev så føjet deri. Faderen havde jo penge, og han fik vist også behov for penge, thi der sagtes, at Valdemar Rode havde kostet faderen 19.000 rigsdaler, da han kom til Torstedlund. Han skulle altså til at lære landvæsen. Han har selv fortalt mig meget derom. Han var, da han skulle til at begynde, fuldvoksen, og der blev opsøgt en dygtig landmand hos hvem, han skulle begynde. Men det duede ikke, sagde han. Der kunne han ikke lære noget; men jeg kunne nok forstå, hvad der var i vejen, for hos denne landmand skulle Valdemar arbejde, og det var han slemt ked af, og efter de historier han gav mig om denne mand, så var det netop en sådan mand, der kunne have lært Rode landvæsenet. Så kom han i stedet over til Skotland og var der i to år, men jeg tror ikke, at han fik det lært endda. Han blev gift med en englænderinde og kom så hjem igen. Faderen købte så en gård ovre på Sjælland til ham, men der blev han ikke længe. Denne bedrift var ham for lille med så kostbar en uddannelse. Men hans fader havde formodentlig ikke læst, hvad gamle Wallentiner siger i den lille bog: *Peter kommer på landet*. Han siger, at ud af ti som rejser til Skotland for at lære landbrug, kunne de ni godt have blevet hjemme. Den mindre ejendom blev så solgt igen, og så kom han herover til Jylland med al hans skotske kundskab og fik af hofjægermester Schytte til Bygholm Torstedlund i forpagtning. Og det gik ikke bedre. Han endte der så godt som fallit efter at have været der en halv snes år. Jeg kom altså til at tage fat på det omtalte Studskær om efteråret og lod først grave to større grøfter fra åen og ind mod skoven. Den ene var hundrede favne lang med en bredde på otte fod og med en dybde af fire-seks fod. Den anden var 127 favne med en bredde på ti fod og med samme dybde. Derefter begyndte arbejdet med omlægningen af dræningen, som på flere ste-

der blev fordybet to ad tre fod. Jeg fik samme efterår anlagt 3.135 favne dræn. Jeg fik syv skilling pr. favn, og hver mand betalte for kost på gården 24 skilling dagligt. Jeg sluttede arbejdet der for dette år nogle dage før jul, men jeg og et par andre mænd blev der formedelst. Vi betalte for kosten og arbejdede, når vejret var dertil. Den øvrige tid holdt vi hvil.

Tabel 2: Regnskab for 1866

Indtægter:	759 rigsdaler, 6 skilling
Udgifter:	428 rigsdaler, 4 mark, 12 skilling
Egen indtægt:	330 rigsdaler, 1 mark, 12 skilling

Året 1867

Vi fortsatte så arbejdet på Torstedlund til hen ad foråret og fik 2.134 favne lagt om. Jeg bestilte ikke andet end at lægge rørene ned. De to mænd havde akkord på at grave grøfterne og kaste dem til. Derfor fik de fem skilling pr. favn, og så afgik 24 skilling pr. dag for hver til kost. Så havde jeg et stykke 464 favn dræning for skolelæreren Davidsen i Haverslev, for hvilket blev betalt seks skilling pr. favn og 96 favne for Niels Jensen i Volstrup ligeledes ad seks skilling, og derefter 358 favne ad fem skilling ved Kristen Toft i Brorstrupgård og i slutningen af maj 672 favne for A. Hjort, Gammelholm, også ad fem skilling. Derefter var jeg og en mand ved Tøger Nikolajsen i Åstrup i 13 dage. Da der blev opstillet det første vandhjul, fik jeg en rigsdaler daglig og den anden mand fik tre mark. Derefter var vi samme to i Skivum for Niels Christian Sjødstrup for at vande et lille stykke eng, som jeg havde på akkord til 17 rigsdaler. Derefter var det hos Peder Jensen i Skivum i fem dage for ligeledes at vande lidt. Det var kun en mand ad en rigsdaler daglig. Derefter for Jacob Christensen, ligeledes i Skivum, for at vande en tønde land på akkord til 12 rigsdaler og i slutningen af juli for Hr. pastor Wøldike for at udgrave den såkaldte *Søndersig*, for hvilket jeg fik otte rigsdaler.

Den 10. august kom vi til Albæk og havde 396 favne dræning ad otte skilling pr. favn, og i samme tidsrum havde vi forpagter Andersen på Kragelund 1.148 favne ad fire skilling og kosten. Kragelund var en gård, som hører under Nørlund, og er opstået af en gård fra Haverslev, hvortil er lagt udmarken af Torstedlund, og den er bygget over sogneskellet, således at folkene spiser i Haverslev Sogn, mens derimod herskabet spiser i Årestrup Sogn. Gården var dengang nylig opført. Førhen var der et fåreskæferi, som da kaldtes Randeshuset.

I slutningen af september måned var jeg tillige med en anden mand i Tostrup i Sønderholm Sogn for en mand, som hed Peder Skræder for at lave et lille enganlæg. Jeg havde det på akkord til 16 rigsdaler, og på samme tid havde

jeg to mand ude i Snæbum og Hannerup for at regulere et vandløb, som gik mellem tvende mænds ejendomme, og som var sogneskel mellem Stenild og Snæbum sogne. Hannerup lå i Stenild Sogn. Manden, Niels Kristian Nielsen, var en søn fra Kirketerp. Den anden mand i Snæbum hed Hans Johansen, og hos ham anlagde jeg året efter en eng langs med det nævnte vandløb. For regulering af det nævnte vandløb fik jeg 18 rigsdaler og tre mark. Det var i længden 296 favne ad seks skilling pr. favn og kosten. Så i oktober måned kom jeg med to mand til Jens Winter i Skivum for at anlægge et stykke eng, hvorpå der blev udført 55½ dags arbejde ad fire mark pr. dag, og samme tid havde jeg dræningsarbejde for Niels Kristian Nielsen i Veggergårde, hvor der først blev gravet en åben grøft til afledning for dræningen, som kostede ti rigsdaler, og 480 favne dræningsgrøfter ad fem skilling. Den 27. november havde vi gjort 45 dages arbejde i Albæk ad to mark daglig med oprensning af enggrøfter, og dermed var arbejdet sluttet for dette år, hvorefter jeg tog til Torstedlund for at udhvile mig, til vi atter kunne tage fat igen.

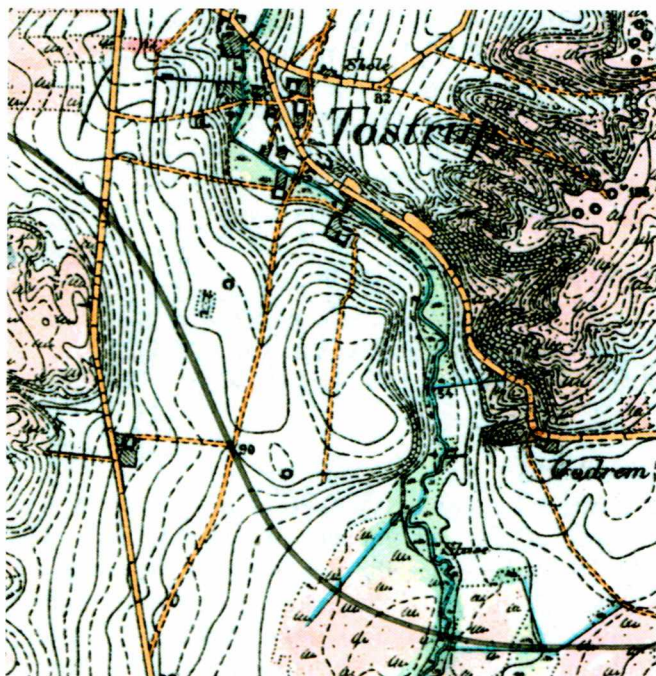
Tabel 3: Regnskab for 1867

Indtægter:	512 rigsdaler, 1 mark, 11 skilling
Udgifter:	312 rigsdaler, 1 mark, 11 skilling
Egen indtægt:	200 rigsdaler

Året 1868

Jeg begyndte på arbejdet den 1. marts med to mand hos Laust Pedersen Hjeds i Nyrup, Sønderholm Sogn. Der havde jeg akkord på at vande ti tønner land eng, som jeg fik 90 rigsdaler for. Vi blev færdige dermed til 1. april og var så hos Jens Christensen, ligeledes i Nyrup, for at vande ca. tre tønner land eng, hvilket jeg fik 18 rigsdaler. Derfra kom vi til Tostrup og begyndte for Niels Tommesen med et større vandanlæg på en bæk, som løber igennem Tostrup by. Der blev ved et stykke syd og øst for byen sat et sluseværk for at stemme vandet op, og derefter blev det ladet til begge sider om mod bakkerne for at risle over engfladen, til det faldt i det naturlige løb igen, og nævnte anlæg begyndte på Niels Tommesens ejendom. Han fik kun et mindre stykke indbefattet deri. Han betalte kun 12 rigsdaler til mig for jordarbejdet, men derefter blev det fortsat over Jens Kristian Larsens ejendom, således at han fik ca. tre tønner land, og derfor betalte han 30 rigsdaler og fremdeles ned mod byen over Karl Martin Støys ejendom, hvor sidstnævnte fik 5½ tønner land overrislet. Alt blev udmærket eng, da der ellers kun var tørt pløjeland førhen. Karl Martin Støy betalte 70 rigsdaler til mig for jordarbejdet. Dette arbejde blev jeg færdig med til Sct. Hansdag, og jeg havde på samme tid 402 favne dræning for

Fig. 5: Engvandingsanlæg ved Tostrup i Sønderholm Sogn. I 1868 anlagde Laust dette større anlæg med flere lodsejere som parthavere. Kortet viser tydeligt en sluse i vandløbet og en grøft ind i hedeararealet vest for Hasseris Å. Hermed kunne hedeararealet behandles og inddrages til høproduktion. Jernbanen mellem Ålborg og Års åbnede først i 1899 og er indtegnet efter kortets opmåling. Udsnit af målebordsblad L26 målt 1880. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

Kresten Pedersen i Molbjerg og derefter 784 favne for Niels Jensen i Volstrup. Alt var færdigt til 24. juli. Så kom vi til Albæk og gjorde 1.900 favne dræning vest for Albæk mod Frendstrup færdigt. Det var et sjældent godt stykke arbejde, da der var god bund at grave i. Det er ellers sjældent at træffe på Albæk mark, da det meste var al og sten.

Hen i august tog jeg med to mand til Snæbum til Hans Johansen for at anlægge en eng på ca. fire tønder land, for hvilket jeg fik 53 rigsdaler, og i samme tid havde jeg to mand for Kresten Larsen på Oustrup Mølle, som der gravede 807 favne drængrøfter ad fem skilling pr. favn. I september måned kom vi fra Snæbum til Laust Nielsen, Munkholm i Sønderup sogn, for at anlægge et stykke eng. Vandet dertil blev kastet op med et kastehjul. Vi gjorde der 36 dage ad fem mark daglig. Derfra tog jeg med to mand til Kresten Justesen i Tøttrup. Vi gjorde da 52¼ dags arbejde ad fem mark daglig, ligeledes med engvanding. I samme tidsrum havde jeg 248 favne dræning for Niels Zink, Godthåb Hammerværk ad fem skilling pr. favn og en mand for Anders Krog i Nyrup på engarbejde i 18 dage ad fem mark daglig. Sidst i oktober og først i november arbejdede jeg for min nuværende nabo Niels Peter Jensen i

Åstrup, ligeledes med engarbejde, og jeg gjorde der 35 dage ad fem mark daglig. Derefter gjorde vi 10½ dages arbejde for Søren Tygesen i Tinbæk Mølle ad fire mark daglig, otte dages arbejde for Jens Jensen Witterup i Gravlev ad tre mark daglig, 12 dages arbejde for Søren Buus i Dalum ad fire mark daglig, og dertil kom noget afvandingsarbejde i Albæk, for hvilket der blev betalt ti rigsdaler. Arbejdet ophørte dette år den 25. november, og så tog jeg til Torstedlund og forblev der til hen i marts 1869.

Tabel 4: Regnskab for 1868

Indtægter:	680 rigsdaler, 5 mark, 3 skilling
Udgifter:	347 rigsdaler, 3 mark, 8 skilling
Egen indtægt:	338 rigsdaler, 1 mark, 11 skilling

Året 1869

Jeg begyndte så for Niels Peter Jensen i Åstrup i slutningen af marts 1869 for at gøre færdig det om efteråret påbegyndte arbejde, hvilket tog 40¾ dages arbejde, og hen i april anlagde vi et stykke eng for Lars Beck i Støvring, hvilket tog 19½ dag. Derefter tog jeg med to mand til Godthåb Hammerværk til Niels Zink og anlagde der et smukt lille vandanlæg mellem fabrikken og Ridemands Mølle, hvilke ejendomme da tilhørte fader og søn. Den gamle Kristen Zink, der dengang var over 60 år boede derhenne i Ridemands Mølle, men klokken fire om morgenen mødte gamle Zink med det bare hovede i hammerværket og kunne dagen ud udholde at sidde ved den store vandhammer for at udhamre 50 pund sølv daglig. Det var nogen sjældent dygtige og arbejdsomme folk. Vi gjorde 51½ dages arbejde for dem, og fik pr. dag fem mark. Samme tid havde jeg en mand for Karl Martin Støy i Tostrup i 12½ dag ad fire mark, for Jacob Nielsen i Gravlev en mand i 4½ dag ad fire mark daglig og for Andreas Agerbo i Sønderlund en mand i seks dage ad en rigsdaler daglig samt en mand i 15½ dag ad fem mark daglig.

I juni måned begyndte jeg et større vandanlæg hos Jens Knudsen Buus i Plejlstrup, Sønderup Sogn, ialt 78 dage ad fem mark Det var ligeledes med strømhjul, hvilket senere er forandret således, at åen er opstemmet, så vandet farer gennem en kanal til engen. Denne Jens Buus skal endvidere bemærkes som en ualmindelig stræbsom og dygtig mand. Han var med tiden, det vil sige imod flothed, thi han var i de dele yderst tarvelig; men alt skulle sættes i forsvarlig stand, foruden at han først gennem opdyrkning og mergling havde gjort ejendommen så indbringende som mulig. Han havde opbygget hele gården og havde endvidere købt 70 tønder land hede fra Skivum, der strakte sig mod øst til Plejlstrups ejendomme, og han lod hele arealet beplante. Jeg antager, at det om en

25 år kan være lige så meget værd som Plejlstrup. Men nogle og fyrretyve år gammel blev han angrebet af en lungebetændelse, hvilket gjorde en ende på denne så agtede og virksomme mand. Ejendommen blev bestyret af hans familie, indtil hans børn blev myndige, og den er nu overtaget af hans søn Kristen Buus, der vistnok vil fuldføre, hvad der ikke blev faderen forundt at opnå.

I samme forsommer fik jeg Laust Nielsens anlæg, som var begyndt efteråret før, sat i stand. Vi gjorde hver $28\frac{3}{4}$ dags arbejde ad fem skilling pr. favn og havde i samme tidsrum 1.380 favne dræning for Hjort i Gammelholm ad fire skilling pr. favn. I juli måned havde jeg 1.150 favne dræning for Poul Jensen i Hjedsbæk Mølle ad fem rigsdaler pr. hundrede favn og hos Niels Pedersen i Frenndstrup 390 favne ad fem skilling. I august måned arbejdede vi på et enganlæg hos Stig Jespersen i Molbjerg, hvor der blev gjort 55 dages arbejde ad fem skilling, og hos Peder Smed i Hornum $8\frac{1}{2}$ dag ad fem mark daglig ligeledes ved engvanding, samt 200 favne dræning for Kristen Pedersen i Molbjerg ad seks skilling. Den 7. september kom jeg med to mand til Hans Fisker i Højris Mølle for at begynde på den eng, som er anlagt fra møllen af og hen til teglværket. Vi gjorde dengang 78 dage ad fem skilling. Dette areal var forhen fædrift, hvori der var flere tørvegrave, men det er nu et udmærket stykke eng, skønt det bliver misbrugt i høj grad og ej heller bliver vedligeholdt. I samme tid udgravede jeg i en fælles mose i Skivum, for hvilket arbejde jeg fik 14 rigsdaler, og en mand var hos Jens Christen Pedersen i Lyngsø for $3\frac{1}{2}$ dag ad fem skilling. Hos Christen Bøker i Giver var en mand i 16 dage ad en rigsdaler daglig, hos Niels Kristian Sjølstруп i Skivum fem dage ad fem mark og hos Anders Buus i Rasted seks dage ad fire mark. Samme efterår havde jeg et større enganlæg for Hr. Kristian Nielsen i Store Binderup. Jeg gjorde hos ham 50 dage for en rigsdaler pr. dag og havde to mand til 73 dages arbejde ad to mark og otte skilling daglig.

I december måned arbejdede vi for Jens Fisker i Suldrup på hans eng og gjorde for ham ialt 39 dage ad fire mark daglig og hos Lars Stubberup, ligeledes i Suldrup, otte dage ved hans eng, for hvilket jeg fik otte rigsdaler, en dag hos Peder Laustsen samme sted ad tre mark og nogle dage for sognefoged Kristen Jensen, Suldrup, for hvilket han betalte tre rigsdaler og to mark. I løbet af vinteren uddybede jeg den lille kanal fra Suldrup sø, som tilhører Sass i Albæk, og derfor blev betalt 110 rigsdaler. Men det meste deraf gik til arbejdsfolkene, da jeg ikke videre havde dermed at gøre, idet jeg opholdt mig på Torstedlund. Jeg gik derover en dag imellem, men bestilte ikke synderligt noget. Jeg havde taget arbejdet for at beskæftige de arbejdere, jeg havde haft om sommeren, da vejret det meste af vinteren vedblev at være uden frost og sne, så der kunne arbejdes.

Tabel 5: Regnskab for 1869

Indtægter:	746 rigsdaler, 3 mark, 12 skilling
Udgifter:	339 rigsdaler, 3 mark, 12 skilling
Egen indtægt:	407 rigsdaler, 1 mark, 12 skilling [fejlberægning]

Året 1870

Jeg begyndte så først i april måned 1870 for Anders Krog i Nyrup, Sønderholm Sogn, hvor der var en mand i 16 dage, hvor hvilket jeg fik 15 rigsdaler. Jeg var selv i Godthåb Hammerværk i fem dage ad ti mark daglig. Det var egentlig i Ridemands Mølle; men det var dog samme ejer. Hos Jens Kok i Tostrup var en mand 13 dage ad fem mark daglig, og på samme tid havde jeg 393 favne dræning for Niels Kristian i Vebberby ad fem skilling pr. favn, først i maj hos Hans Fisker i Højris Mølle $12\frac{3}{4}$ dag ad fire mark, hos Niels Peter Jensen i Åstrup $1\frac{1}{2}$ dag to mand fire mark daglig og hos Anders Buus i Rosted fire dage ad fire mark. Først i juni var der hos Kristen Poulsen i Gundestrup, Års Sogn, 1.641 favne dræning ad fem skilling. I slutningen af juni hos Søren Tygesen i Tinbæks Mølle $22\frac{1}{2}$ dags arbejde ad fem mark daglig. Først i juli begyndte jeg et større vandanlæg for Søren Witterup i Rebild ved Skørping, hvor anlægget i alt tog 96 dage ad fem mark daglig. På samme tid havde jeg hos Kristen Toft, Brorstrup, 340 favne dræning ad fem skilling pr. favn og hos Kristen Pedersen i Molbjerg 232 favne ditto ad seks skilling. Så den 12. august kom vi til Albæk og gjorde dræningen færdig med 1.030 favne ad ti skilling pr. favn, og det var noget af det værste arbejde, jeg har haft. Det var øst for gården ved vejen ad Oplev til. Det var ikke andet end al og sten, så jeg måtte lade det hakke, og derefter var jeg i Højris Mølle for at dræne *Præstens Kjær*, som de kaldte det. Det var på dagløn. Hvor mange dage det varede, kan jeg nu ikke opgive, men jeg fik 37 rigsdaler derfor.

I september måned kom jeg til Kabel i Linalyst, Veggerby Sogn, for at vande hans eng, for hvilket jeg fik 42 rigsdaler, og dernæst hos Niels Kristian i Veggergårde et stykke eng, for hvilket jeg fik 47 rigsdaler og for Kristen Pedersen Smed i Skørbæk et lille stykke for syv rigsdaler. I oktober var jeg hos Kristen Bøker i Giver for ligeledes for at vande et lille stykke eng. Der blev gjort 13 dages arbejde ad en rigsdaler daglig og dernæst $1\frac{1}{2}$ dag hos Andreas Agerbo på hans eng for to rigsdaler. Først i november ledede jeg et dræningsarbejde ved Anders Thomsen i Hjeds, for hvilket jeg fik seks rigsdaler, og på samme tid havde jeg ved Anders Søgård i Hjeds 192 favne ad fem skilling. Samtidig arbejdede jeg med mandskab for Hans Fisker i Højris Mølle på hans eng, for hvilket arbejde jeg fik 70 rigsdaler, og siden for Kristian Rytter i Hedegård $9\frac{3}{4}$ dag ad fire skilling, for Niels Jensen Smed fire dages arbejde ad

fire mark, for Niels Kjærsgård, Halkjær Mølle ti dage ad en rigsdaler daglig, og dermed sluttede jeg for dette år og tog til Torstedlund for at tage vinterophold, hvilket blev den sidste vinter der.

Tabel 6: Regnskab for 1870

Indtægter:	651 rigsdaler, 5 mark
Udgifter:	328 rigsdaler, 5 mark, 8 skilling
Egen indtægt:	322 rigsdaler, 5 mark, 8 skilling

Året 1871

Omtrent i midten af marts 1871 forlod jeg Torstedlund efter at have haft et godt og kærligt hjem der i fire år, og jeg mindes endnu denne venlige familie og de dage, som jeg har tilbragt på denne gård. At jeg også om sommeren kom der meget af og til, kan jo nok forstås, da jeg havde mit tøj der hele tiden i de fire år. De sidste to år havde jeg jo ingen folk der på arbejde, men Hr. Rode havde folk, som han selv lønnede, og så var jeg ham behjælpelig med at lede arbejde, når det bød sig for mig, og så sørgede jeg får at skaffe ham en kyndig mand, som han kunne stole på, så der blev i dette tidsrum sat meget i stand. Ja, de dage, som jeg i de vintre, jeg opholdt mig der, står for mig med så mange skønne minder. Rode har fortalt og lært mig meget, selvom jeg ikke altid forstod ham. Han rejste samme forår fra Torstedlund til Københavns nærhed og fik en skovriderplads. Hans kone, som havde været på dåreanstalten, døde, og Rode skal senere være død. Jeg flyttede så mit tøj til Albæk, hvor jeg fik et kammer til det og ligeledes fik hjem der. Om vinteren var jeg der stadig, og der havde jeg det også godt. Sass var jo dengang ugift. Han holdt dengang en mejeribestyrer, og der var bestandig landvæsenlærlinge, som jeg jævnlig havde til selskab, og der blev jo mange gode historier fortalt og mange løjer drevet, som endnu minder mig om disse dage.

Jeg havde om vinteren 1871 haft noget grøftarbejde til et par mand derovre på Albæk, som var færdig den 14. marts, og så tog jeg disse to mænd til at begynde med og havde så en mand i arbejde hos Søren Witterup i Rebild i tre dage for at ordne det forrige lavede anlæg, mens jeg og en anden mand var ved Søren Tygesen i Tinbæk Mølle i tre dage, ligeledes til eftersyn af det der lavede. Hos sognefoged Kristen Jensen i Suldrup blev tillige gjort 12 dages arbejde ved hans eng. I april var der hos Jensen i Lynnerup 18 dages arbejde, hos Niels Kristian i Veggergårde 24 dage, og endelig blev Anders Mortensens eng istandsat, det der var tilbage fra efteråret af, for hvilket arbejde jeg fik 17 rigsdaler og to mark. Sidst i april var jeg hos Hans Fisker i Højris Mølle og ledede dræningsarbejde, som beløb sig til seks rigsdaler og fire mark, hos Sass i

Albæk 580 favne dræninge ad otte mark pr. favn, og endelig blev en grøft renset i Smalkjær for syv rigsdaler.

Ved majdags tid påbegyndte jeg et større enganlæg ved Peder Mark i Snorup. Jeg var der i 29 dage ad en rigsdaler daglig og havde to mand i 33 ½ dag ad fire mark pr. mand daglig. Derefter var jeg hos Lars Pedersen i Suldrup 30 dage ad fire mark pr. dag, hos Jens Nielsen i Suldrup 18 dage ad fire mark pr. dag, hos Petersen i Busted fem dage ad tre mark og otte skilling daglig, hos Poul Jensen, Hjedsbæk Mølle, hvor 170 favne dræning blev lagt ad fem skilling og hos Sass i Albæk med 73 favne ad ti skilling. I august var jeg med et par mand hos Hr. Aagaard i Højslev Mølle og gjorde der 1.224 favne dræning samt 15 dage ad fire mark pr. dag og for Kristen Larsen i Åstrup, hvor to mand arbejdede i 28 dage med et enganlæg ad fire mark pr. dag, et lille stykke dræning for Hans Fisker, Højris Mølle, og et større stykke for Jens Kristian i Lyngsø, for hvilke tvende stykker jeg fik 15 rigsdaler og 26 rigsdaler. I september måned var jeg ved Stig Jespersen i Molbjerg ved et stykke eng, for hvilket jeg fik 42 rigsdaler og fire mark, og hos Jens Ullids i Lille Ajstrup for nedlængning af drænrør i to dage fik jeg tre rigsdaler. I oktober for Jacob Tomasen i Lynnerup 31½ dag ad fire mark, for Kristen Johansen i Skivum for dræning i kæret 25 rigsdaler, for Konrad Back i Lyngsø ni rigsdaler, for Anders Nielsen i Byrsted 424 favne dræning ad fem skilling og for en grøft, en rigsdaler og tre mark. Ved Sass i Albæk blev en grøft gravet for seks rigsdaler, hos Lars Mortensen i Bislev blev en mose kaldet *Mettermose* udgravet ved ni dages arbejde og for syv rigsdaler. Ved Suldrup skole blev der drænet i fire dage for fem rigsdaler og fire mark, hos Niels Peter Nielsen i Veggergårde blev en eng istandsat i 60 dage ad fire mark pr. dag, og hos Søren Buus i Dalum fik jeg syv rigsdaler tre mark for 11½ dag for engarbejde. I november og en del af december fortsattes arbejdet i Snorup hos Peder Mark. Vi gjorde 146 dage ad fire mark pr. dag. I december havde jeg lidt arbejde for Hecquet, Hjedsbæk. Det var noget udgrøftning på det, som skulle være planteskole, hvilket jeg fik 12 rigsdaler for. Som foran har jeg forglemt at bemærke, at den 7. maj fik jeg 12 rigsdaler for et stykke drænarbejde, som dengang var færdig ved Niels Pedersen Stubberup i Skivum, og jeg sluttede med et par dages arbejde i Højslev Mølle den 22. december, og derfra rejste jeg så til Albæk for at holde jul og derefter en længere ferie.

Tabel 7: Regnskab for 1871

Indtægter:	762 rigsdaler, 4 mark
Udgifter:	430 rigsdaler, 5 mark, 4 skilling
Egen indtægt:	332 rigsdaler, 2 mark, 10 skilling

Året 1872

Jeg havde så lige som forrige vinter ophold på Albæk og havde der lidt dræn-arbejde, der stod opført i min dagbog for den tid: 160 favne ad otte skilling, hvilket jeg havde færdigt den 20. januar. Vi havde ingen vinter dette år. For nedlægning af rør hos Niels Jørgensen i Skivum tre rigsdaler, så der må have været en mand på arbejdet ligeledes i januar. Der står ligeledes opført for samme måned: Hr. Hecquet, Hjedsbæk, 95 favne dræning ad otte skilling på planteskolen, 7. februar ved Hans Fisker, Højris Mølle, dræning for fire rigsdaler, og 1. marts hos Peder Jensen i Skivum 31½ dages arbejde ad fire mark daglig. Dette er altså udført i februar. Endvidere er 10. marts anført arbejde for 13 rigsdaler hos Jacob Kristensen i Skivum, og 12. samme måned 12 rigsdaler for dræning for Niels Peter Jensen i Åstrup samt fem rigsdaler og 12 mark for dræning hos Jens Nikolai i Skivum.

Derefter indeholder bogen ikke mere for dette år, da de øvrige blade er afrevne, så jeg kan for dette år ikke give nogen fuldstændig oversigt over arbejdet, men må støtte mig til hukommelsen. Jeg var i slutningen af marts med en mand hos Peter Mark i Snorup og havde tillige med to mand en ugestid i Skjorbæk Kro på engarbejde. Derefter en mand i Snorup i længere tid. Først i april rejste jeg med de to mand fra Skjorbæk til Aarup, en gård i Kollerup Sogn, Vester Hanherred, til en mand, som hed Lars Kristian Kronborg, for at anlægge en eng til overrisling. Derefter drænede vi ikke så lidt for samme mand. Jeg fik senere et par mand derovertil, som kom til at arbejde for Hasselbalch på Ålegaard, en nabo-gård til Aarupgård, men beliggende i Skræm Sogn, Øster Hanherred. Dette arbejde på Ålegaard varede hele sommeren indtil slutningen af august.

Jeg var også deroppe det meste af tiden, så jeg blev godt kendt i denne egn og med disse folk, og jeg vil nærmere beskrive disse nordboere. *Håningerne* var dygtige og arbejdssomme folk frem for himmelboerne og tillige mere religiøse, livlige og gæstfrie, og hvem der særlig sætter pris på godt øl, så kan det fås derovre; deres smør var ikke i forhold dertil. Jeg har moret mig meget derovre, især om søndagene ved at strejfe ude i klitterne og ved havet. Derude ved havet og i klitterne bor mange folk, som ikke ser fremmede hver dag, og det var dem en stor fornøjelse, når en fremmed forvildede sig ud på deres enemærker. Jeg havde jo ærinde ethvert sted, som jeg fik øje på, da jeg dengang samlede rav og oldsager. Jeg har ikke været i noget hus endnu derude, uden at der ikke også var en væv i huset. Ja, det var der forresten også i enhver gård i Hanherred, og det kan vel ikke nægtes, at det er en pryd i ethvert hus.

Jeg var så, som forannævnt, i Hanherred den meste tid af denne sommer, og foruden et større dræningsarbejde på Ålegaard anlagde jeg et springvand der i gården. Det gik således til, at et par hundrede favne øst for Ålegaard lå der

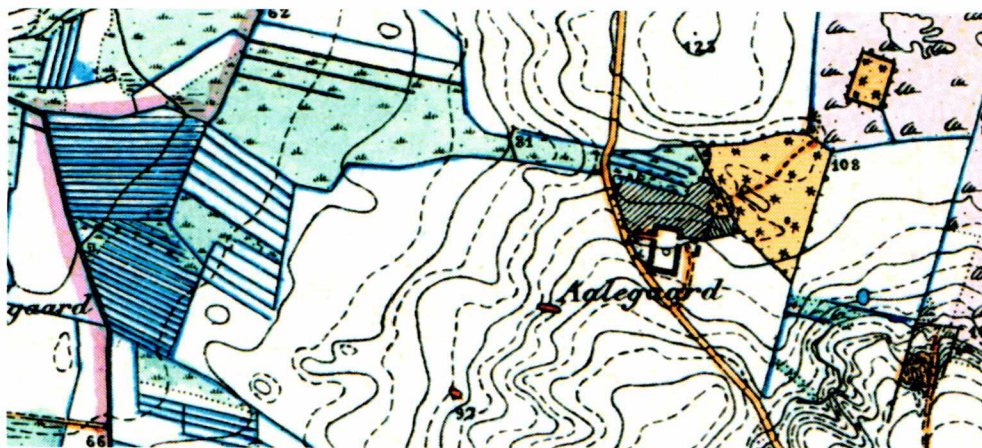

Fig. 6: Ålegård hovedgård i Skræm Sogn. Laust bevægede sig sjældent udenfor Himmerland, men én af gangene tog han nordenfjords til Hanherred og foretog et større dræningsarbejde på Ålegård. Her anlagde han desuden et springvand – måske prikken i gårdspladsen. Ifølge dagbogen foregik dræningen øst for gården, så det er nok ikke Lausts fortjeneste at engene mod vest er så smukt udgrøftede. Udsnit af målebordsblad Q27 målt 1881 og 1883. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

et stykke jord, dels hede, dels kær med stærk undergrundsvæld. Det stykke blev drænet for at blive dyrket, og vandet fra dræningen blev ledet i et hoveddræn med naturligt fald hen i nærheden af gården. Det bemærkes, at det drænedede jordstykke lå flere fod højere end gården. Lidt oven for laden blev nedgravet en beholder sammentømret af planker, som gik så dybt i jorden, at tilførsrøret var ca. to fod over bunden af beholderen, og i samme højde var et afløbsdræn, som førte det vand, der ikke blev benyttet til gårdens forsyning, ned til en åben grøft bag ved husene. Fra den nævnte beholder, vel en fod under førnævnte ledninger, blev det første jernrør indsat med en rist for enden for at forhindre, at vandet ikke skulle føre noget med sig ind i røret. Hvert jernrør havde en længde af 10-12 fod og en tommes vidde. De blev skruet sammen, lagt i ca. to fod dybde og ført ind midt i gården. Fra dette punkt blev der så skruet en muffe, hvorfra flere mindre ledninger på en halv tommes vidde kunne udgå fra. Et gik til køkkenet, et andet til mejeriet og et tredje til hestestalden. En særlig muffe blev indsat for senere at få vandet til en påtænkt kostald. Fra vandspejlet i beholderen og til den højde som højden på hanerne på de forskellige ledninger var der en forskel af fire fod.

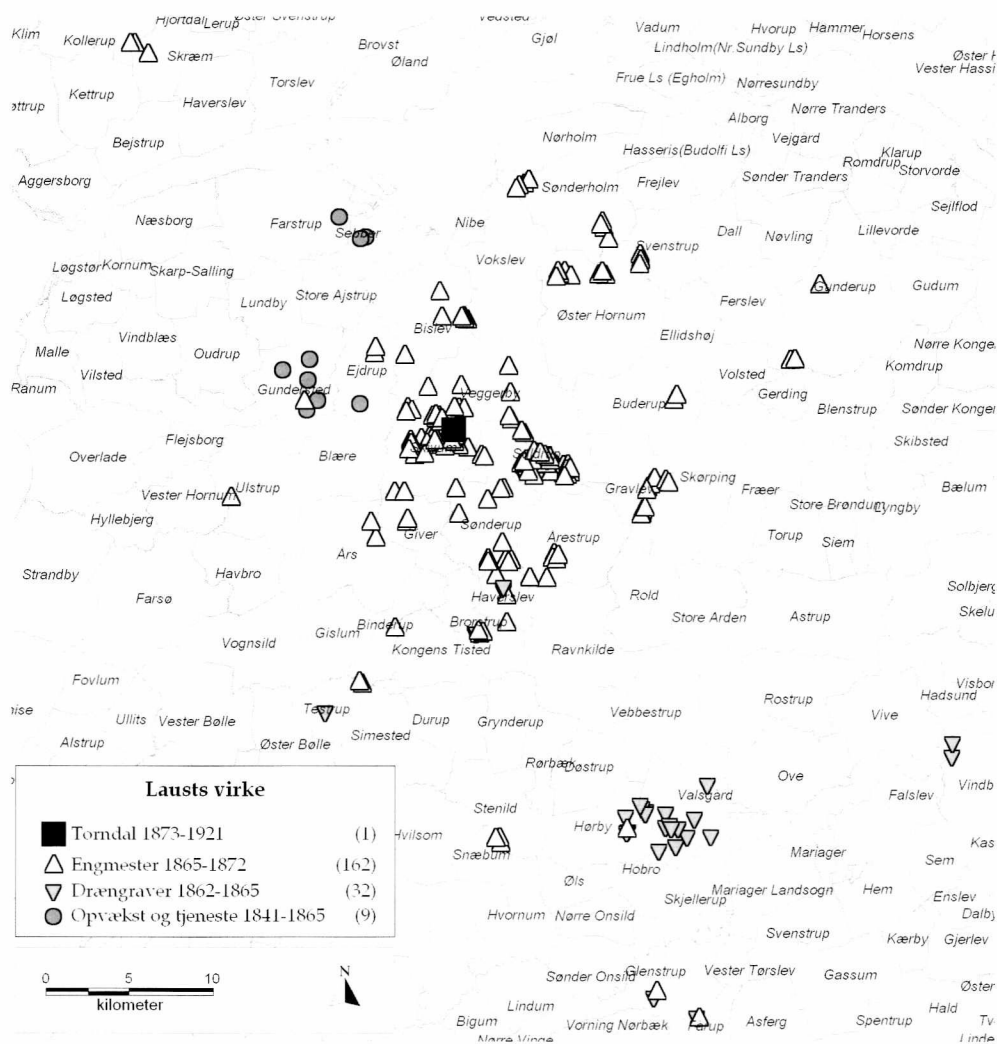

Fig. 7: Lausts liv og virke var knyttet til Himmerland bortset fra enkelte rejser til København. Opvæksten foregik i Gundersted sogn, inden han kom ud og tjene nogle år i Farstrup og Sebberr sogn. I læreårene som arbejdsmand var der mest arbejde nord for Hobro med afstikkere op til Brorstrup, Haverslev og Suldrup. Hans tid som selvstændig dræn- og engmester forgik for især indenfor ca. 10 sogne med en aktionsradius på omkring 15 km. Tyngden lå i Suldrup, Skivum og Veggerby sogne. Han var den lokale engmester. Gården Torndal befinder sig centralt i dette virkeområde og det forekommer derfor naturligt, at det var her, han slog rod og stiftede familie. Kort: Morten Stenak.

Efter så at være færdig på Ålegaard blev jeg tillige med mit mandskab samt arbejdsredskaber kørt til Østerby på Øland, hvorfra jeg lejede en mand til at sejle os over til Nibe, og derfra tog vi så til Bislev, såvidt jeg husker til Albæk. Vi andre skulle til at udgrave den såkaldte Karls Mose, som de fleste af Bislevgårdene har andel i. Jeg satte så et par mand til at arbejde der, og så bestemte jeg mig til at gøre en tur til København for første gang, og tiden vil vise, om det også skulle være sidste gang. [...]

Efter hjemkomsten var jeg hos Peter Emborg i Veggerby for at udgrave et par moser på hans ejendom, hvorfra vandet ikke før har haft afløb. Jeg tog så hen til Albæk ved novemberstid, hvor jeg havde en del kulegravning og dræning på et stykke vest for haven og ligeledes nord for gården. Dette areal blev foråret derefter beplantet. Jeg havde folk der hele vinteren til at grave, når frosten ikke var til hinder derfor.

Læseren vil af det foranskrevne se, at jeg nu i ti år har ført et meget bevæget liv, og jeg skal heller ikke nægte, at jeg i de sidste år, jeg rejste, tit og ofte havde tænkt på et mere fuldstændigt hjem. Jeg var dengang i mit 32. år, men for de penge, jeg havde tjent, var der ikke udsigt til, at jeg foreløbig kunne komme i besiddelse af et sådant. Thi vel så de foranstående regnskaber jo slet ikke så dårlige ud, men der skal huskes på, at der hvert år gik ikke så få penge til arbejdsredskaber, og ligeledes gik der bestandigt penge til ved rejse fra det ene sted til det andet, hvorover jeg ikke førte nogen bog, og så skal der også huskes på, at jeg ikke fik så meget som et par strømper uden, at de skulle betales. Når så det hele for hvert år blev lagt sammen, blev min løn slet ikke så stor. Jeg havde ved udgangen af det nævnte år 1872 ca. 80 rigsdaler foruden en del andet til værdi af 400 rigsdaler. [...]

Frieri og giftermål 1872-1873

I dette år, 1872, var det, at min nuværende kone var blevet enke, og jeg blev undertiden af bekendte foreslået at se derom. Thi sagdes der: Til Torndal ligger der store engstrækninger, og langs dermed flyder der vand nok, og det var da ikke umuligt, at der kunne gøres en forretning. Om det nu virkeligt var engenes i standsættelse, mine bekendte snakkede om, eller de havde ment noget ganske andet, ved jeg ikke, men det er også lige meget. En dag i november måned gik jeg sammen med nu afdøde Niels Mikkelsen fra Veggerby en tur til Torndal for at se på engen, og så kan det jo nok forstås, at jeg samtidig så konen med. Mit tilbud om at gøre engen istand kunne jeg nok forstå var forgæves, da hun udtalte, at i hendes nuværende stilling havde hun andet at tænke på, hvilket jeg nok ville give hende ret i. »Men«, sagde jeg, »en sådan stilling agter hun da heller ikke at forblive i ret længe?«. Og jeg anbefalede mig da for hende, hvis hun kunne bestemme sig dertil; men jeg fik det svar, at foreløbig havde

hun ikke tænkt på nogen forandring i hendes stilling, og samme svar havde hun, efter hvad jeg allerede vidste, givet flere, som havde vovet samme forsøg.

Men mærkeligt nok, det samme besøg havde dog alligevel gjort en virkning på hende, så hun fra den dag af havde begyndt at se fremtiden lidt mere lys for sig, og jeg lagde jo også under det nævnte besøg mærke til meget, som tydede på, at det ikke var umuligt, at den rette nu havde meldt sig. Men jeg var jo en helt fremmed for hende. Hun havde kun set mig enkelte gange før, så jeg indså straks, at hvis der skulle arbejdes videre mod dette mål, så måtte jeg sætte mig i forbindelse med en dertil skikket pålidelig mand, for selv kunne jeg ikke udrette mere. Jeg vidste ret godt, at der var flere om budet, og jeg havde tillige hørt, at når hundene gøede i Torndal, var der nogle, som gerne ville vide, hvad der foruroligede dem. Blev jeg først opdaget på dette eventyr, ville jeg vist komme til at trække det korteste strå, især da der iblandt dem, som havde tilbudt sig, var store kapitalister, der nok skulle få mig omtalt således, at hun muligvis ville få betænkeligheder ved at vælge mig til hendes fremtids livsledsager.

Jeg tog så til Albæk for at tage vinterophold og søgte derefter at sætte mig i forbindelse med en mand af familien, hvis navn foreløbig ikke skal nævnes, og denne mand fik udvirket en sammenkomst imellem os i hvilken, det fornødne så godt som sikkert blev aftalt, og at jeg i en nær fremtid skulle flytte til Torndal. Det var omtrent en måned efter jul. Der blev ved det foran nævnte møde mellem familiemedlemmet og jeg bestemt, at jeg skulle komme at besøge hende til fastelavn, som faldt en tid derefter. Jeg tror, at det var en 14 dage derefter. Ja, læseren kan jo nok tænke, at tiden begyndte at blive lang for mig på Albæk, thi mine tanker og fremtidsplaner var jo allerede flyttet til Torndal. Langt om længe oprandt da den længe ventede fastelavn, og jeg begav mig nu på rejsen til Torndal; men besøget skulle være ubemærket for uvedkommende. Jeg gik først til Veggerby Kirke og efter endt gudstjeneste til Veggerby og lidt ud på aftenen til Torndal. Folkene i Torndal var taget til bal hos Hans Pinstrup i Byrsted, så der var kun konen, børnene og to drenge hjemme. Men der var kommet en af de føromtalte friere for at underholde familien, ja, læseren må undskylde, at jeg kalder ham frier, endda han ikke har forsøgt det eller udtalt sig derom til konen, men jeg ved, at han har udtalt sig til andre derom, hvilket måske var en fejl af ham, men måske han havde ventet, at hun skulle fri til ham. Deri tog han dog fejl. Jeg kom altså til Torndal den foran nævnte aften. Det var et dygtigt snevejr. Jeg gik ind gennem den vestre gyde, som vi kalder alléen, ind til gården, og ikke engang de to lænkehunde, som ellers ikke havde det bedste ord på sig, bemærkede mit komme. Jeg gik ind i storstuen og derfra ind i en tilstødende, som forhen havde været aftægtsstue for gamle Søren Qvist, og det varede så heller ikke længe, før jeg blev budt velkommen

af den, jeg søgte. Jeg fik jo straks at vide, hvem fremmede her var foruden mig, og jeg så ham siden fra køkkenet, hvorefter jeg trak mig tilbage til min føromtalt lejlighed, hvor jeg forblev uformærket af nogen til tirsdag morgen, da jeg lige så uforstyrret af de to forlod Torndal, som jeg var kommet dertil.

Ja, hvad der ved dette besøg blev talt om, hvad planer, der for fremtiden, denne gang blev lagt, skal her ikke videre omtales, thi læseren kan nok tænke, at der kunne være meget for os at tale om. Det var jo en forening for hele livet, som her endelig blev bestemt, og jeg var så sjæleglad over, at jeg nu havde fundet, hvad jeg længe havde søgt, et hjem, som herefter kunne kaldes mit eget. Alt smilede mig i tankerne venligt imøde, og hvad jeg ved dette møde havde lovet at være for hende og hendes faderløse børn, tror jeg, efter bedste evne at have stræbt efter at opfylde, ihvorvel jeg tror endnu at stå i gæld til dem. Thi den kærlige og smukke måde, jeg blev modtaget af dem, og som stedse er blevet vist, skal jeg ikke her med min pen forsøge at meddele; men stedse vil jeg søge at dække på den gæld, som jeg står i til dem, så sandt Gud vil forunde mig kraft dertil. Om enken og hendes børn henvises til skifteekstrakten, hvor tillige findes vielsesattest, som udviste min adkomst. Da disse optegnelser muligt længere hen i tiden kan komme til at interessere efterslægten, skal jeg her ikke undlade at give en lille beskrivelse af Torndal, som den var først i året 1873, da meddelelsen tiltrådte den. [...]

Ejer af gården Torndal 1873

Skifteekstrakten udviser jo, at gården dengang stod for hartkorn seks tønder, to fjerdinge, to skilling og en album med et tilliggende areal af ca. 300 tønder land, hvoraf omtrent de 200 var hede, mens resten var mark, kær samt lidt krat. Besætningen var to ældre heste 16 og 17 år og otte køer, men de var i en sådan stilling, at der ved midvinterstid kun var et par pottes mælk fra hele besætningen hver gang, der blev malket. Et par gode trækstude var her også og dertil 12 stykker ungvæg af forskellig størrelse og alder, alt i en mindre god foderstand, to svin og ca. 50 får.

Bygningerne var således: Et stort stuehus af samme størrelse som det nuværende på ni fag ad to alen mod øst i gården og med grundmur. Syd derfra lå et lille vognskur på otte alen. Nord for den nuværende lade stod en ældre bygning, som var bygget sammen med vesterhuset, der lå på samme plads som det nuværende, og begge længerne var meget brøstfældige. I den nordre ende af vesterhuset var hestestald og stald til køerne. De stod tværs overfor huset. Hestene stod i den ene side, og seks køer stod i den anden side. Derefter var et fag til hakkelseslo. Syd derfra stod de øvrige fækreaturer, som gik løse i indelukker, såkaldte *trunker*. Inde i den sydlige længe var en lade med en tærskelø, og oppe i østre ende var der fåresti og tillige to mindre stier til kalvene.

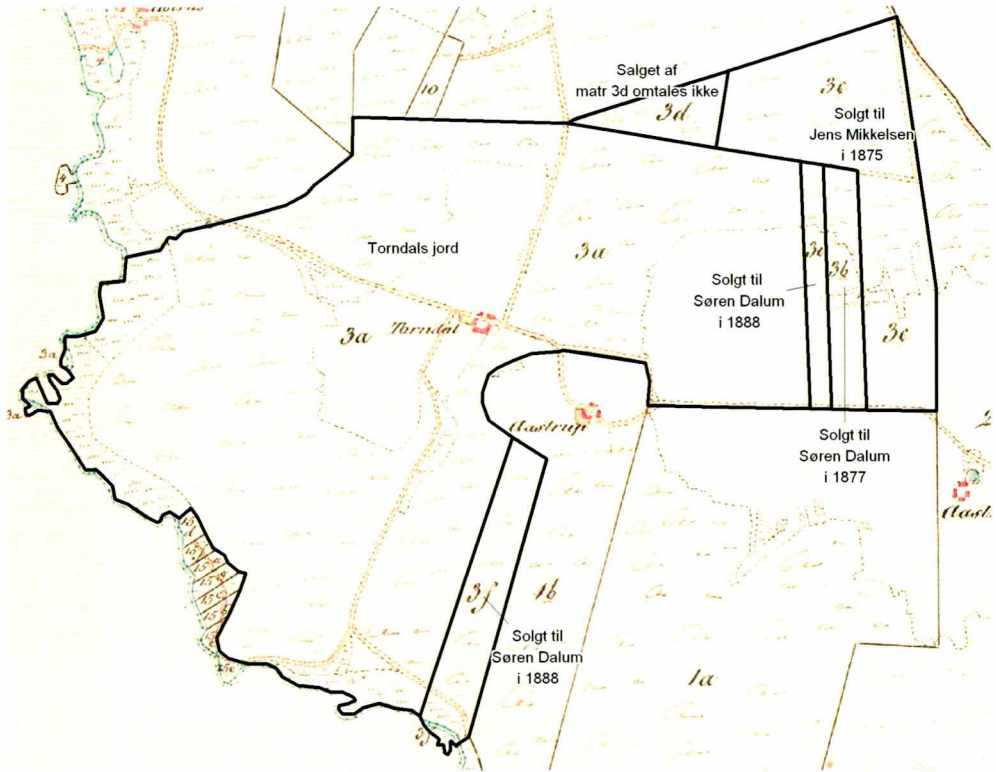

Fig. 8: Torndal, Touldall, nævnes første gang i 1466 og var en enkeltgård ved siden af gården Åstrup. Det rundede dige omkring Åstrup må tolkes som et ældre indmarksdige, der er genbrugt som skel ved udskiftningen i 1801. Ved udskiftningen fik Torndal tildelt store hedearealer og eng ned til Sønderup Å mod sydvest. Agerlandet bestod både af en central del omkring Torndal og et stykke delt mellem Åstrup og Åstrupgård, der ligger helt mod øst. For at finansiere moderniseringen af Torndals bygninger og drift solgte Laust i flere omgange hedelodder og lidt ager længst væk fra gården. Udsnit af sognekort b over Torndal i Lyngsø ejerlav, Veggerby Sogn. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV. Kort: Morten Stenak.

Bygningen lå op ad en banke, som havde en stigning på mindst et par alen. Svinestien var i østre ende af stuehuset ved siden af bryggerset, hvilket dengang var skik flere steder her på egnen, og øst for stuehuset stod tørvestakke-
ne som en lille forgård. Der blev dengang hjemført ca. 100 læs hedetørv og 40-50.000 skudtørv. Vest for vesterhuset stod kornstakke-
ne, hvor nu møddingen

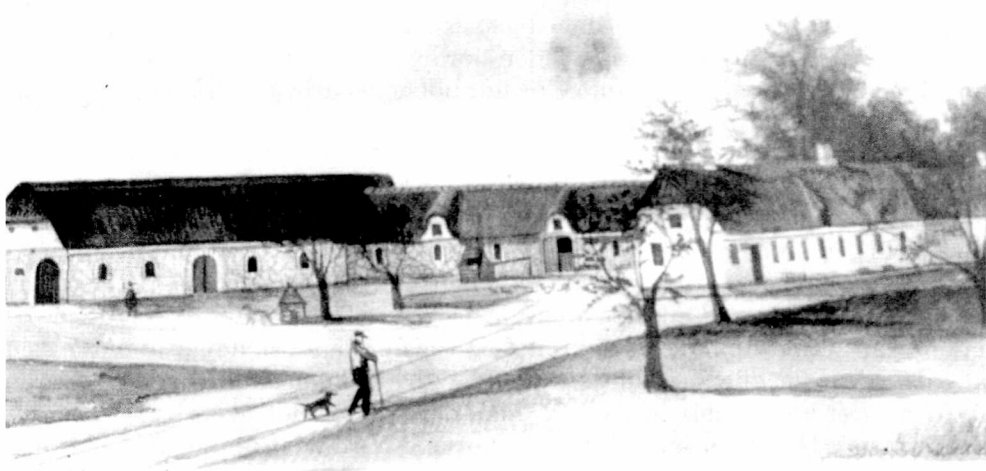
har sin plads. Møddingen lå i gården. På ejendommen hæftedes en gæld på 400 rigsdaler til Kristen Hansen i Rostrup, og derefter blev der ved min tiltrædelse hæftet en gæld til børnene 4.050 rigsdaler, hvilket tilsammen udgør 8.900 kroner, da jeg medbragte 1.500 kroner. Af det foregående har læseren nu hørt, hvorledes jeg kom til Torndal, og måske det også kan interessere en eller flere at få at vide, hvad jeg der foretog mig.

Om ved 1873 havde den såkaldte gyldne tid omtrent nået højdepunktet, skønt der var alt for mange, der trods alt skulle undvære. Men denne gode tid havde jo bevirket, at udgifter i forskellige retninger var steget i høj grad. Folkelønnen gik op til 90 ad 108 rigsdaler, håndværkere op til en ad to rigsdaler daglig. Kommuneafgiften gik op fra 25 til over 50 rigsdaler, og hvad der angik de huslige sager, blev det langt værre, så jeg let kunne indse, at her måtte tages fat på en anden måde; men at få ret begyndt er jo ikke så let en sag, og især når det pludseligt skal være. Jeg troede om mig selv, at jeg havde set så meget, at jeg nu måtte være en dygtig landmand, men jeg fik straks lejlighed til at erfare, at deri manglede jeg nu ikke så lidt, skønt mange kaldte mig dygtig. Det var dog et held for mig, at jeg selv kunne se min udygtighed og gav mig straks til at lære derpå, og jeg var vist ikke så unem dertil. Det var ikke en let sag at lære at blive en landmand, som på det nærmeste forstår sine ting, thi nu efter 15 års forløb ser jeg sagen således, at det skal man være på hele sin levetid, og hvem kan endda sige: »Jeg fik det lært.«

Byggearbejder og hedeopdyrkning 1873 – ca. 1880

Nu kunne der jo være forskellige meninger om, jeg begyndte ret eller galt; men jeg tog den bestemmelse, at jeg først ville have bygget tidssvarende bygninger til kreaturerne og dernæst til avlingen, og jeg begyndte samme forår at forberede mig på at opføre en kreaturstald i løbet af sommeren. Så snart kreaturerne var kommet på græs blev det gamle hus ryddet af vejen og et nyt 12 alen bred 48 alen lang i den vestre side af gården blev påbegyndt og fuldført i løbet af forsommeren. Det blev indrettet således: to fag i den nordre ende til to kamre ind ad enden, hvor en gang førte ind til hestene. Dernæst fire fag til hestene, to fag til vandrum og udgangsdøren, og til den anden side sydpå ti fag til kreaturerne, hvor tillige svinene foreløbig fik plads. Denne bygning kostede foruden tag og eget arbejde efter en specificeret opgørelse 969 rigsdaler og 20 skilling.

Samme år lod jeg nogle grøfter kaste i den såkaldte *Ordal Eng*, som dengang henlå til slet; men der groede ikke synderlig meget, kun knap to læs. Senere ad åre blev det hele pløjet, og der blev enkelte år avlet over 40 travet korn, og de år, den var udlagt, kunne der høstes flere læs hør. Langs med kærret og i dalstrøg var der stærkt bevokset med enebær og andre ris. Dem begyndte jeg også

Torndal,

Fig. 9: Akvarel af Torndal. Årstallet er ukendt, men det er sandsynligvis Lausts første nybygninger 1873-74, de nye bygninger i kampesten længst væk, og før om- og nybygninger 1884-85. Akvarel: Lokalhistorisk Arkiv Støvring.

så småt at rydde af vejen. Tillige blev en masse sten fjernet, hvilket der var god brug for til bygningerne, og hvad der ikke kunne bruges dertil, kunne bruges til at opsætte gærder eller diger med omkring haverne. Der er ført flere hundrede læs til gården af den slags, foruden en stor del, som Kristen Johansen af Skivum har hentet herover til bygning.

Næste år, 1874, byggede jeg laden, som er 60 alen lang og 17½ alen i bredden, men for at få gården udvidet måtte jeg først om foråret lade flytte 350 kubikfavne jord, og da vinteren holdt til sidst i marts, så blev det ikke så lidt reformarbejde foruden 500 læs sten, som skulle hjemkøres og meget andet. Vi havde kun de to gamle heste og et par stude til hjælp, en karl, en dreng og en daglejer, men vi kom dog over det. Såtiden gik jo foran det hele, og så enkelte dage fik vi tilovers til det andet. Jeg lånte hos Sass på Albæk tvende gumpekasser, som vi brugte for ham. Karlen kørte bort, mens jeg og daglejeren læsede på, og på denne måde kunne vi flytte en kubikfavn i timen. Det er det fyld, der danner en del af *figuren* på den vestre have. Der blev enkelte steder lagt fire ad fem alen på. Ja, dengang kunne jeg arbejde uden næsten at blive

træt. Der var mange, der troede, at jeg ville køre fast i det, men deri tog de fejl. Jeg havde lyst og forstod at ordne slige sager, og meget kan udrettes, når flid og en fast vilje er forenet. Jeg fik laden færdig i god tid til, sæden skulle hjemkøres, og fik tillige af og til samme år lidt udenoms arbejde fortsat. Jeg fik lidt pløjet i kæret og noget grøftet.

Laden kostede mig i udlagte penge foruden tag og eget arbejde derved, forstås hvad jeg udrettede med min egen arbejdskraft, 1.383 rigsdaler eller 2.766 kroner. Vi brugte jo begge slags mønt. Ja, så havde jeg jo fået det ønske opfyldt med at få god plads til kreaturerne og sæden og måtte så få noget i begge dele; men jeg havde tillige fået mere end plads nok for mine penge. Alle dem, jeg havde med mig hertil, gik det første år og flere til, og andet år havde jeg af Peter Mark i Snorup lånt 3.000 kroner og var flere ham skyldig, thi indtægten af gården var for lille; den kunne ikke dække, hvad den skulle bygningsvæsen foruden. Det var jo nok en god tid, men der var for lidt at sælge, da besætningen langt fra var ordnet. Det var ikke så let en sag at ordne en besætning, når den skal ordnes efter de stedlige forhold, som det er at bygge en gård. Det fik jeg i det mindste at vide. Det tog længere tid og flere penge, end jeg havde beregnet. Læseren skal nu snart få at vide, hvorledes jeg derefter fik penge til at fortsætte for. Der siges jo, at det er ikke en klog mus, der ikke har endnu et hul at gemme sig i, når katten lurer. Således havde jeg nok også forberedt mig på en udvej. Jeg havde straks, da jeg kom hertil, set, at jeg havde over 100 tøn-der land for meget. Kunne jeg få det på den østre kant afhændet? Jeg solgte så i efteråret 1875 til Jens Mikkelsen, som senere bebyggede, ja, også det tillige med sin svigerfar Kristen Jensen Slot fra Bislev. De købte jorden for en sum af 1.800 rigsdaler på de betingelser, at jeg skulle lade det fraskille og for egen regning give ham skødet, og så skulle han finde sig i, at arvemidlerne hvilede som pant deri, indtil børnene blev myndige. Disse omkostninger beløb sig til ca. 150 rigsdaler. Parcellen fik matrikelnummer 3c, hartkornssatsen seks skilling og $\frac{1}{2}$ album bestående af ca. 40 tøn-der land. Det meste var dog mager hede, og kun seks ad syv tøn-der land var ager. Samtidig lod jeg ved siden af fraskille en parcel, matrikelnummer 3b, som fik hartkornssatsen tre skilling, en fjerding og $\frac{3}{4}$ album, som jeg et par år derefter solgte til min nabo Søren Dalum, hvilket jeg fik 1.000 rigsdaler for. Den var ikke dårligt udregnet, tænkte jeg, da jeg havde solgt den første parcel. Især da ejendommen for Torndal næppe kunne betale sig at bruge, når hensyn tages til de hartkorn, som jeg blev kvit.

Nu skulle det vel synes, at nu måtte jeg kunne klare det. Jeg fik straks besætningen i en smuk og god orden, købte en fireårs hoppeplag til 300 rigsdaler og to følplage til 200 rigsdaler for hver. Men jeg skal så villigt indrømme, at jeg der gik temmelig rask på'en. 1875 blev et meget dårligt avlsår, og 1876 blev ikke stort bedre. Jeg havde dengang for lidt *udenom* til at støtte mig til

sådanne forhold. Vinteren 1875 og 1876 gik nogenlunde. Det var gode kreaturer, jeg havde, og så købte jeg for flere hundrede daler korn og kraftfoder, fedede otte store stude og disse kunne sælges til gode priser og kom således godt over det; men året efter gik det ikke således til. Der var smalhans allevegne. Jeg måtte købe meget korn og klid. Korn var næsten ikke til at få. Tyskland sendte os en masse klid, som de vist havde gemt i flere år, og vi kaldte dem for gode avner, men til seks ad syv øre pundet, og mine kreaturer var ikke af den slags som året før. Der var ingen store stude. Kun køer og yngre kvæg, så jeg fik en underbalance på 1.800 kroner. Nu skal vi jo sige farvel til rigsdalerne, da de nu er indkaldt, og den nye kronemønt sat i stedet. En underbalance af 1.800 kroner på et år! Det kan vel ikke nægtes nu, at det måtte være for mig en slem en, som man siger; thi der skulle flere gode år til at oprette det igen, og jeg indså, at nu var det vist på tide, om jeg ikke skulle straks til at gøre lån, og få den anden fraskilte parcel solgt, og det gik som forannævnt, og så gik vi jo på'en igen.

Derefter var det først, at jeg rigtig fik fat på opdyrkningen af hede og kær, men den vestre hede har rigtignok været mig temmelig kostbar at få ryddet for sten, thi det er ikke overdrevet, når jeg siger, at der er optaget og bortført 100 læs pr. tønder land, og der skal så tages hensyn til de redskaber, der er brudt og slidt. Så er det jo et spørgsmål, om det ikke var uklogt af mig, at jeg tog fat derpå. Jeg havde om ved den tid køerne i en udmærket stil, for resten udelukkende unge og var tillige smukke eksemplarer, og jeg var således stillet, at fire kælvede tidligt på efteråret og to ved midvinterstid og de øvrige hen ad foråret. Men det første år jeg havde fået dem således ordnet, begyndte de at kaste kalvene, så jeg led et stort tab, da jeg så måtte sælge flere af dem som fedekøer. Det vedvarede et par år, siden skete det kun af og til.

Mejerivæsenet havde jeg bestandigt skænket hele min opmærksomhed, men det tog i førstningen mange penge. Derimod tjente jeg altid gode penge ved plagene, og det gør jeg næsten uden forstand, men nu går mejerivæsenet meget godt. Vi har flere gange taget præmie for vintersmør og har i de sidste tre år fået første klasses pris. Det kalder man godt med et mejeri på 12 køer. I disse åringer blev der opdyrket ca. 24 tønder land nord i heden, der kom foran Vesterheden. Heden nord for marken var let at opdyrke. Der var ikke mange sten, og den var mere sandet og mager. Den fik mergel og lidt gødning, både naturlig og kunst. Den gav kun rug og havre i første omgang, og derefter var der god græsning. Senere kom jeg til Vesterheden. Den fik et stærkt lag lermergel og så kunstgødning og gav så først boghvede, derefter rug, så ærter og havre. Der avledes udmærkede kogeærter der. Kæret dernedenfor gav også fortrinligt. Det blev også merglet fra Djørupsengen og til den store krog med en stærk kalkholdig sandmergel, som blev taget lige ved åen i skellet mellem

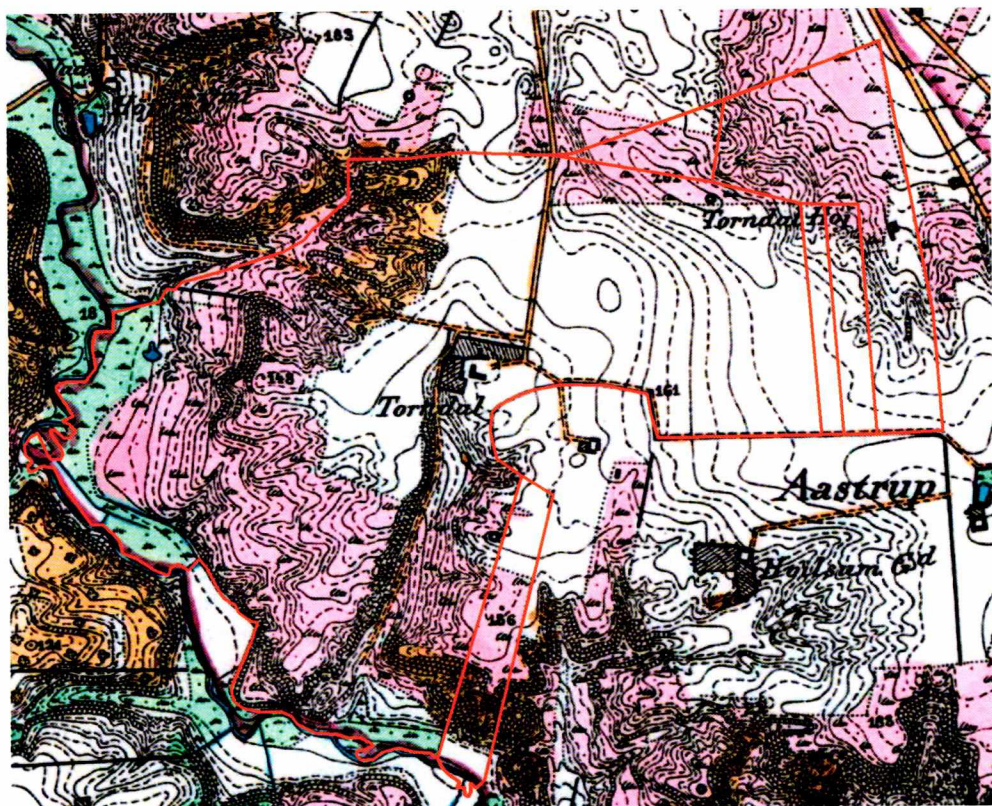

Fig. 10: Kortet viser Lausts indsats i de først otte år på Torndal. Gårdanlægget blev ændret og en større have med blandt andet 80 frugttræer anlagdes nord og vest for bygningerne. Fra gårdspladsen flyttedes vejen, så den løb nord om haven. Opdyrkningen af heden foregik mestendels på de let skrånende østlige jorder, mens han stort set ikke har taget fat på den stejle, urolige hede ned mod åen i vest. Lige nordøst for gården var skrænterne bevoksede med krat, formentlig bestående af eg, tjørn og ene. Som engmester havde han naturligvis også skabt et lille vandingsanlæg, der ses som to parallelle grøfter nede ved Sønderup Å. Torndals jorder blev aldrig fuldt opdyrket. På kortet ses endvidere, at Jens Mikkelsen allerede havde bebygget hedelodden 3c, som han købte af Laust i 1875. I dag findes både hedestykker, egekrat og rester af engvandsanlægget. På heden omkring Gravhøjen Torndal Høj er der nu nåletræsplantage. Udsnit af målebordsblad N24 målt 1880 og 1881. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV. Kort: Morten Stenak.

Kristen Johansen og Kristen Frænderup, og først efter, at et meget svært lag blev lagt på, var det, at græsset ville gro. På de to yderste agre var der et år fem gode læs hø. Jeg havde et eneste år forsøgt rug i kæret, men det blev ikke godt, og i hvert tilfælde vil det også lønne sig bedre med vårsæd og rodfrugter på kæret her, da marken altid egner sig bedst til rug.

I disse åringer anlagde jeg den såkaldte Vesterhave. Jeg lod nok lidt plante deri i forvejen, men det ville ikke rigtig gro, trods at al den masse jord, som var ført derned fra gårdspladsen, ikke behøvede kulegravning. Der skulle træerne nok vokse, men der blev jeg skuffet. Jeg plantede og plantede om igen, men det hjalp ikke sagen, når det ikke måtte koste synderlig, fordi jeg ikke syntes, der kunne blive penge dertil. Men jeg plejede ikke at slippe på halvvejen, og jeg tænkte som så: Det tager jeg nu over tværs. Så et forår ofrede jeg ca. 200 kroner derpå. Det hjalp. Alt blev gravet godt igennem, de gamle rødder ryddet, og der blev foruden lætræer og buske plantet 80 frugttræer, og alt voksede så det var en fornøjelse at se det. De første åringer derefter havde vi nede i dalen blomstergrupper, majs og palmer, som om høsten have en højde af ca. fem alen, og det var et stolt syn, når man fra højdepunktet ved det sydligere dige så ned over disse grupper, hvor de kunne blinke i solen, når den kastede sit lys ned over dem. Ja, jeg var så glad over den have, skønt jeg ikke havde megen tid til at komme derind. Men hvad jeg her har foretaget mig, har mest været for at fornøje min omgivelse. Nægtes skal det dog ikke, at når jeg engang imellem ikke var i den bedste stemning, og jeg så tog en tur igennem haven og så alt smille mig så venligt imøde og ligesom takke mig for sin fremkomst, så kunne jeg blive så glad, som om intet havde været i vejen.

Opgangs- og nedgangstider 1880-1889

I årene fra 1876 til 1878 dannede der sig et interessentskab bestående af F. Petersen, Bustedgård, brønderiejer Jacob Færk fra Nibe og vejinspektør Asmussen fra Ålborg med det formål at udtørre de såkaldte Hjedssøer, hvilket foretagende de også i 1879 på det nærmeste fik fuldført. Det havde da kostet hen ved 50.000 kroner, og så gik det fallit. Der var blevet rejst et lån på søerne, 35.000 kroner, hvoraf de 14.000 kroner var taget i Nibe Sparekasse. Manden, som satte pengene deri, var sparekassedirektøren, og han var hermed også fallit og pantet blev stillet til auktion for at få sparekassen dækket. Obligationen på de 35.000 kroner blev solgt for ca. 14.000 og købt af gårdforpagter Karl Kristiansen af Dolderup, som så lod foretage indskudssition, indsættelseforretning, i søerne. Han lod dem derefter stille til auktion, hvilket blev afholdt på ejendommen 15. november 1880, men forannævnte Karl Kristiansen, der havde købt obligationen for den billige pris, var slet ikke stolt af handelen. Han boede jo langt væk fra disse ejendomme og var ikke inde i for-

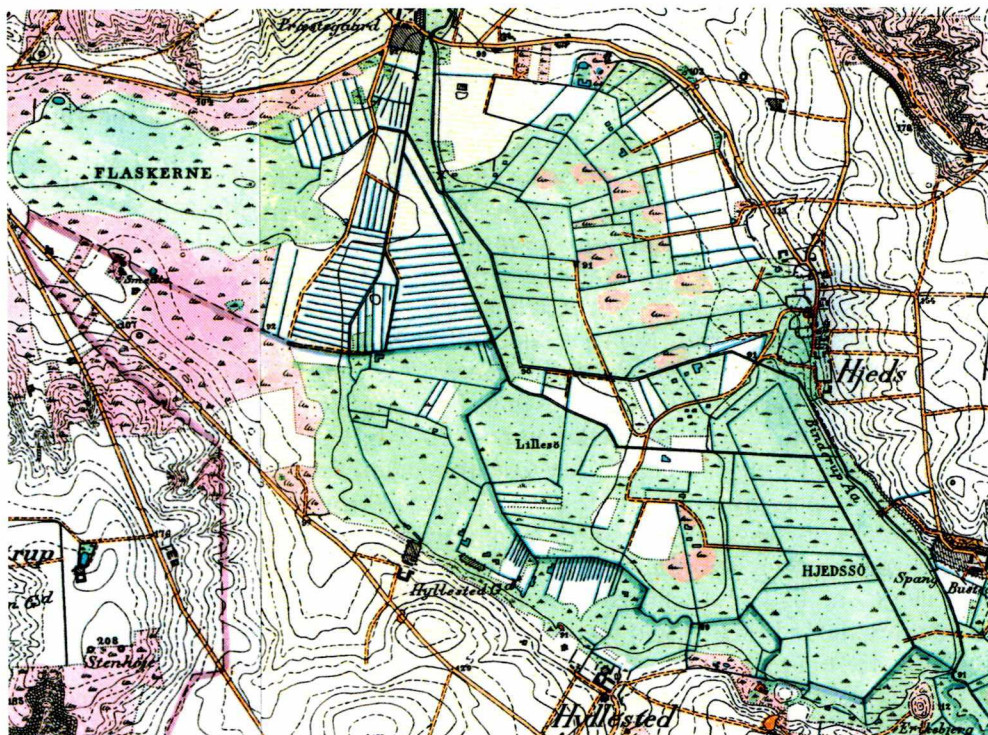

Fig. 11: I 1880 indgik Laust i et kompagniskab og købte en andel af Hjeds Sø og Flaskerne efter det første udtørnings-interessentskab gik fallit. Kortet viser fallitboet, hvor Flaskerne tydeligvis endnu ikke er afvandet. Det tog de fat på i sommeren 1881, og fik næsten arbejdsudgifterne dækket ved salg af hø. Laust brugte selv søbundens hø til at forøge gårdens husdyrhold. Torndal ligger uden for kortet sydvest for Flaskerne. Udsnit af målebordsblad M24 målt 1880. Copyright Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

holdene. I forhold til kontrakter indgået med de omliggende lodsejere var arbejdet ikke fuldstændig udført, særligt ved præstejorden. Hvad der stod tilbage at blive udført, blev pålagt køberen af søerne: Det skulle fuldføres, førend han kunne vente lovlig adkomst. Så besluttede jeg, Søren Buus, Dalumgård og Peder Jensen fra Åstrup at tilbyde Kristiansen at indgå i et kompagniskab, således at han stod som fjerdemand med en fjerdedel af den sum, som ejendommen med omkostninger til auktionen stod ham i, ca. 17.000 kroner. Den handel blev afgjort aftenen før auktionen skulle afholdes, men det skulle ingen

uvedkommende vide, før auktionen var overstået. Vi havde jo aftalt, at hvis der kom købere til søerne, måtte de blive solgt for 20.000 kroner, og hvis det ikke kunne opnås, lod vi dem udlægge. Det første bud blev kun 10.100 kroner, og så beholdt vi søerne.

Vi lod begynde på det ufuldførte arbejde næste forår og fik det også i løbet af sommeren 1881 fuldført således, at vi fik skøde på de såkaldte *Præstens Flasker*. Dette arbejde kostede os ca. 3.000 kroner, men vi solgte samme år hø fra de tørlagte søer for ca. 2.700 kroner. Jeg solgte min halve part af ejendommen til Niels Peter Jensen, en broder til vor medinteressent, således at han ved overtagelsen stod lige med mig om at betale til fornævnte Kristiansen den fjerdedel, som jeg før auktionen var pligtig at betale ham. Jeg syntes ikke, jeg kunne skaffe så mange penge, da jeg ingen havde dertil, og skulle det gå til den forkerte side, havde jeg da ikke så meget at tabe. Det bemærkes, at den handel blev afsluttet straks efter auktionen.

De første år, vi ejede søerne, blev høet godt betalt, og dem, der ikke selv havde brug for det, lod det jo sælge og havde 25 % af den kapital, der blev indskudt. Jeg derimod bjergede høet her til gården og forøgede min besætning, men gælden derpå beholdt jeg. Det var dog alligevel en fortrinlig handel. Jeg havde indskudt en kapital af 2.125 kroner, og et par år derefter solgte vi syv parceller af *Østersøen* og fik 2.800 kroner, og senere solgte vi *Flaskerne* og fik 4.600 kroner for. I alt var det 7.400 kroner, hvor en ottendepart blev 925 kroner, så den virkelige sum kun bliver 1.200 kroner. De indkomne penge brugte jeg dog ikke til at udbetale på købssummen med, men gemte dem lidt, thi jeg syntes også det kunne være skønt nok at have en lille kapital, som ikke sad fast. De blev sat i sparekassen, og jeg fik også lidt dertil, så det blev en sum på 1.600 kroner. Men hvor længe blev Adam i Paradis? Penge i sparekassen og nok derhjemme at bruge dem til. Det måtte nok ikke være således.

I årene 1881 og 82 anlagde jeg det østre anlæg, lod det kulegrave om vinteren, fik stenene til hegnet kørt hjem fra Vesterheden og fik det om foråret plantet. Denne plantning har jeg haft megen fornøjelse af, skønt den også havde sine børnesygdomme at kæmpe imod. Snelæg gjorde megen skade de første åringer, idet sneen lagde sig i større masser og knækkede mange træer. Jeg fortsatte opdyrkningen i Vesterheden nordpå og fik den merglet. Mergelen fik jeg af Christen Johansen i Skivum. Jeg lagde bro over åen fra den store krog og kørte det over. Skønt der indtraf flere tørre år i den første omgang, har jeg dog avlet meget dernede, især boghvede og ærter, men også flere gode afgrøder rug og havre. I de samme åringer blev der plantet forskelligt syd for gården og i den vestre have anlagdes en lille planteskole, som senere er nedlagt eller tilgroet.

Det skal bemærkes, at det var i 1888, at parcellerne 3e og 3f blev solgt til Søren Dalum. 3e er parcellen ved østre ende af Torndals mark og har hartkorn

Fig. 12: Den eneste af Lausts nye staldbygninger, som stadig står i dag, er den østre staldbygning. Den blev opført i kampesten, men murene er i dag kalket over. Midt på gavlen ses mindestenen, som Laust også omtaler i teksten: "Bygget 1884. Morgenstund har guld i mund." Bag ved staldbygningen mod højre ses den moderne ungvægsstald. Foto: Peder Dam 2007.

to skilling, en fjerding og $\frac{3}{4}$ album, og 3f er det såkaldte *bødkerjord* med hartkorn to fjerding og $2\frac{3}{4}$ album, og den kostede 1.000 kroner. Så derefter kom Torndal til at stå for hartkorn af fire tønner, seks skilling og $\frac{1}{2}$ album med et areal på ca. 230 tønner land. Med hensyn til krattet har jeg af og til, når der har været tid dertil, ladet udhugge af krattet for at få det til at vokse op, så det er kommet til at give godt læ for marken.

I 1884 byggede jeg det østre hus, flyttede hestene derover og lod så den gamle stald omdanne til svinesti og tørvehus. Der sidder i den nordre ende en sten med årstallet, og jeg har hugget i stenen: »Morgenstund har guld i mund.« Dette hus kostede foruden eget arbejde ca. 1.400 kroner. Samme efterår begyndte jeg med ombygningen af stuehuset fra østerende og til kvisten. Det var

i tiden mellem november og jul, men vi fik det færdigt, og tidligt på foråret tog vi fat på det øvrige. Det gik således til med en donkraft, som jeg lånte af Witro i Nibe. Vi skruede overdelen en 20 tommer i vejret, lofts- og bjælkelaget med, også en stolpe under hver bjælke til begge sider og passende sidestivere. Så væltede vi murene ud til siderne og efterså grunden. Det var hulstensmur uden sokkel. Så blev de igen opført med hul mur på nær et lille stykke i nord-siden, som blev påbygget, og så blev det omvendt, således at storstuen, som før var i den vester ende, blev i øster ende, og bryggers og mælkekælder kom i den vester ende, og alt var mere bekvemt. Dette foretagende kostede foruden eget arbejde ca. 2.000 kroner. Vi fik derfor ikke videre noget nyt inventar uden et par sengesteder, og de var meget tarvelige.

Det bedste og kæreste vi fik i den ny lejlighed, det var da Laura, som stor-ken havde forglemt og viste sig her 21. oktober 1885. Det kneb noget med at få hende i ret bås. Jeg skulle den dag møde på sessionen i Nibe klokken 9; men alt nåedes jo, og jeg fandt hende i bedste velgående om aftenen, da jeg kom hjem. Om Laura skal her ikke meddeles videre. Hun blev jo faders og moders kæledægge. Hun blev ikke forglemt, fordi hun var kommet så meget bagefter.

Så gik der nogle år hen, i hvilken tid den nordlige hede blev opdyrket øst for vejen til højen efter, og arbejdet gik lidt i krattet, hvor der blev plantet lidt hist og her. Tiderne blev mindre gunstige, og det kneb mange år med at få det til at holde balance. Pengesagerne var ikke rigtig i orden, på 1. prioritet 800 kroner, på 2. prioritet 8.100 kroner, 3. prioritet 2.000 kroner, 4. prioritet 5.000 kroner og en forskrivning på 500 kroner. De 5.500 var til 5 %, men så i 1889 til

Fig. 13: Laust opdyrkede selv flere hedearealer omkring Torndal. Fotoet er taget på den tidligere vesthede, hvor grænsen mellem den nyopdyrkede ager og heden /krattet på det bakkede område ikke er flyttet de sidste ca. 100 år. Laust valgte først at opdyrke de flade og jævnt skrånende hedearealer, mens de mere kuperede arealer fik lov at stå. Foto: Peder Dam 2007.

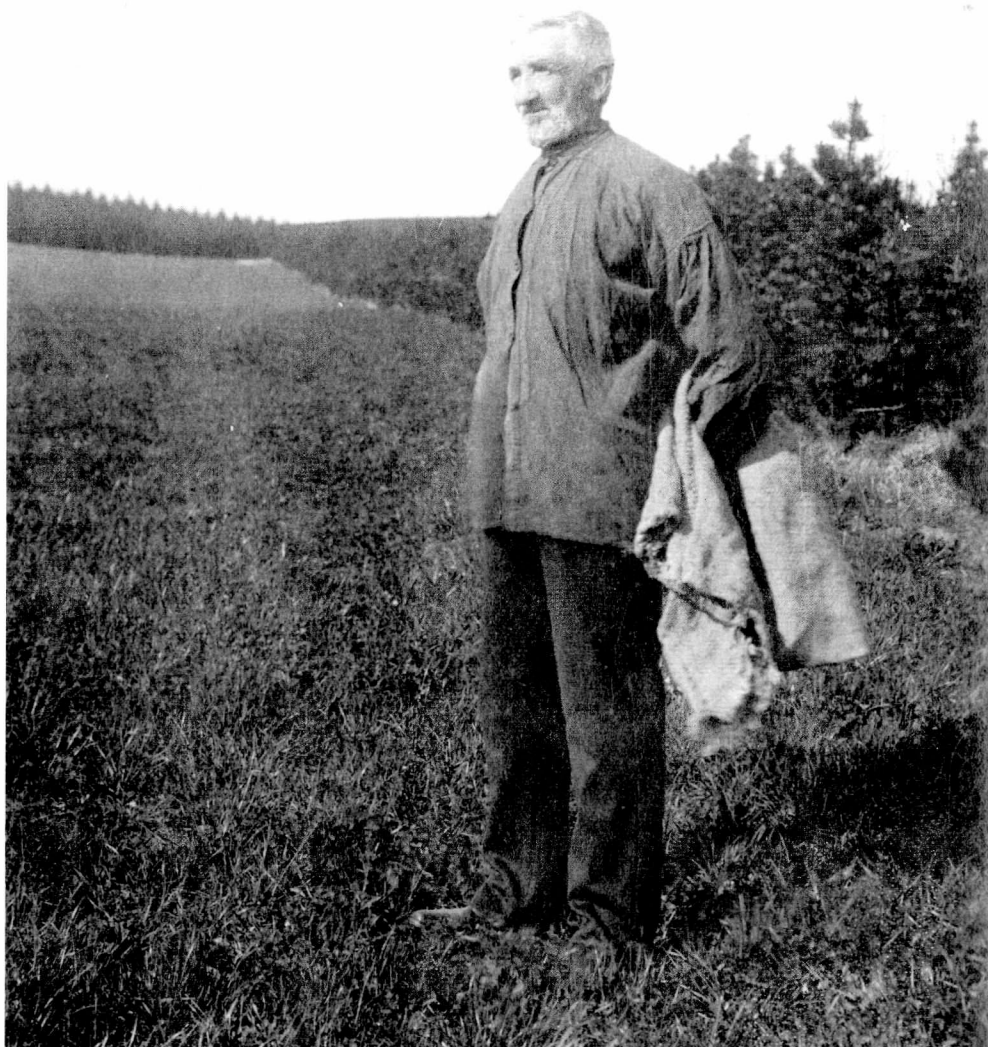

Fig. 14: Laust i marken. Han skuer stolt og slidt ud over sine jorder. Græsmarken er omkranset af et yngre fyrretræslæhegn, i baggrunden anes et andet læhegn af graner. Hans skæg er tilsyneladende mere gråsprængt end figur 1 fra ca. 1905, fotografiet må således været taget ca. 1910. Foto: privat eje, leveret af Ole Rand Jørgensen.

Fig. 15: Laura Binderup, yngste datter af Jensine og Laust Jensen, med børnene Dagmar, Christian og Ernst foran Torndals stuehus. Billedet må, ud fra børnenes alder, været taget omkring 1918, mens Laust stadig boede på gården som aftægtsmand. Stuehusets dimensioner blev ikke ændret nævneværdigt, siden Laust løftede tagkonstruktionen med donkraft, ravede murene ned og opførte nye ydre- og indemure 1884-85. Foto: Lokalthistorisk Arkiv Støving.

december termin tog jeg et lån i kreditforeningen i Viborg på 18.000 kroner. Gården blev da takseret til 36.000 kroner, og da stod obligationerne i en god kurs 101½, så jeg fik 18.000, og da alle omkostningerne var betalt, blev der over de 18.000 endda 80 kroner; men jeg ordnede jo også selv, fik fri stempling og tinglysning, så nær som de 8.100. Det var børnearv, som ikke kunne gives fri for de gebyrer. Grunden for at jeg fik stempling og tinglysning for den øvrige del af lånet var, at kreditforeningen et års tid i forvejen havde konverteret for at trykke de høje renter ned, og Rigsdagen havde da fået vedtaget en lov, der bestemte for dem som ville omsætte deres lån for at få billige renter, at de skulle have fri for stemplings- og tinglysningsgebyrer i de næstfølgende tre terminer. Det var den sidste termin, som jeg optog lånet i. Renten skal svares med 4½ % til 1901, så blev det kun 4 %, selvfølgelig den halve procent afdrag på hovedstolen, så det må siges, at det er et godt lån både med størrelsen og med renter.

Fig. 16: Torndals stuehus i dag. Huset er hvidkalket, flere døre er blevet sløjfet, kvisten er fjernet og eternit har afløst strå efter en nedstyrtning under en ombygning af stuehuset. Hovedstrukturen, grundmuren, er dog ikke ændret siden Lausts ombygning. Foto: Peder Dam 2007.

Efterskrift

Kort herefter slutter Laust' levnedbeskrivelse, idet de sidste ca. 20 sider mangler. For at følge Laust fra dette tidspunkt, omkring 1888, og frem til hans død, vil der herefter blive taget udgangspunkt i folketællingerne. En række af folketællingerne fra 1787 til 1916 er i dag tilgængelige på www.arkivalieronline.dk, hvorfra de følgende oplysninger er hentet.

Udover Laust og hans kone Jensine er der i folketællingen fra 1890 oplyst syv personer på gården. Dels en aftægtskone og tre tjenestekarle, og dels hans yngste stedbarn, Niels Kristian Poulsen på 19 år, og hans to egne børn sammen med Jensine, døtrene Marie og Laura på henholdsvis 15 og 4 år. Umiddelbart synes Laust således ikke at have sendt hans egne eller stedbørnene ud at tjene så tidligt, som han selv havde været. Dette fremgår også af folketællingen fra 1880, hvor de to andre stedbørn, Søren og Kristine, som da var 17 og 11 stadig boede hjemme.

Ved 1916-folketællingen var Laust 74 år og Jensine 77 år, og begge levede på aftægt på Torndal. Gården var overtaget af svigersønnen, Søren Binderup, der var gift med Lausts yngste datter, Laura. At det blev Laura, den yngste datter, der sammen med sin mand overtog gården kan måske ikke overraske. I det ovenstående skriver Laust netop selv om hende: »Hun blev jo faders og moders kæledægg. Hun blev ikke forglemt, fordi hun var kommet så meget bagefter.« Laura og Søren havde fem børn dette år: Kristian på syv år, Poul Ernst på fem år, Harald på fire år, Dagmar på tre år og Henning på et år. Dertil var der tre tjenestekarle og en tjenestepige på gården samt en ældre aftægtsmand, Poul Andersen.

Lausts alderdom synes altså at have været ganske privilegeret. Han opnåede ligesom hans kone en høj alder, og de blev boende på Torndal hos hans ynglingsdatter samt hendes familie. Hans formue blev af ligningsmyndighederne opgjort til 13.500 kroner og hans indkomst, udvist fra hvad, til 960 kroner. Som *particulier*, der kunne leve af sin formue, i begyndelsen af 1900-tallet var han således ikke dårligt stillet.

Laust døde nytårsnat mellem 1920 og 1921 nogle måneder før hans 80 års fødselsdag.

Noter

1. T. Both: Danmark. En historisk, topografisk Beskrivelse. Wøldike. 1871-72.
2. Christian Cramer: Arithmetica tyronica... 22. Oplag, 1867 (1735).
3. T. Both: Danmark. En historisk, topografisk Beskrivelse. Wøldike. 1871-72

Summary

Laust Christian Jensen (fig 1) was born into a smallholding family in Himmerland in northern Jutland. He started working on several farms in the neighbouring area at an early age, but it was in drainage and irrigation that he made a living between 1862 and 1872. For the first three years he was a labourer, but in 1865 he started his own business, often having several employees. In 1873 he took over Torndal farm in the town of Veggerby as a result of his marriage, and he died there in 1920. At some point around 1888 Laust wrote his autobiography from his birth until the time of writing. During much of his life he had kept a diary, and he used both this and his memories while he wrote. A copy of his diaries, his autobiography and other handwritten books by him can be seen in Støvring Local History Archive. The autobiography, which is reproduced in this article, was transcribed by Ole Rand Jørgensen, Laust's grandnephew.

According to Laust he came from a poor family with little chance of formal education. On the other hand he was fortunate enough to find work with peo-

ple who ensured that, while still a child, he was given the opportunity to learn to write, learn arithmetic and other subjects. According to his own testimony he was also a keen learner. Whatever the circumstances, he managed to learn enough to run his own business later, hold the office of parish bailiff in the 1880s, and write the autobiography reproduced here.

Laust's first years as a labourer were around the town of Hobro. Through his brother he had obtained work that included both drainage and irrigation. It is not always clear whether the work was exclusively drainage, exclusively irrigation or a combination of the two. During the period when he had his own business, the work seems primarily to have been concerned with irrigation in and around Veggerby parish. Figure 7 shows a map of the area in which he worked.

He was apparently soon keen to find himself a wife who would bring either money or a farm property to the marriage. At any rate he persistently attempted to be a suitable marriage candidate for the eldest daughter of the wealthy Bilidt family. His contact to her, however, took place via her mother, who had the last word on the subject. Laust – and according to his autobiography also other candidates – was rejected, and he felt considerable contempt for the family, in particular for the mother. Later he met Jensine, who was a widow at Torndal farm, and he apparently raised the subject of marriage the first time they met. Even though she rejected him at first, a marriage was arranged with the help of a member of the family. According to his autobiography, they had a happy marriage. Apart from the stepchildren, the children from her first marriage, they had three children together. The youngest, their daughter Laura, took over the farm with her husband Søren Binderup. The farm remained in the family until 1998.

As both a drainage and irrigation contractor and a farmer, Laust represented the new breed of farmer in the 1800s. The attitude was that the heathland areas should be put under the plough where possible, wet areas should be drained and hedgerows planted, and he was prepared to risk both the time and the money that the projects required. He believed the countryside should be utilised, if possible by cultivation, but otherwise by as intensive use as possible of areas only previously used extensively. A good example of his attitude can be seen in his comment on his walks in the orchard that he had planted a little way from the farm, when he needed to relax or was not in the best of moods. He wrote, »...and when everything seemed to greet me with a smile and almost thank me for its existence, then I could feel as happy as though nothing had been the matter«.

Forfatter

Ole Rand Jørgensen, f. 27.11.1920 i Rønne. Af landbrugerslægt, dog blev faderen tømrer. Boede på en udflyttergård ved Rønne. Student fra Rønne Studenterskole. Biblioteksuddannet 1944. Ansat på Slagelse Centralbibliotek, senere Horsens Centralbibliotek til 1954, herefter bibliotekschef på Varde Bibliotek til 1987. Laust var storebror til Ole Rand Jørgensens farmor.